

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV VĚD O UMĚNÍ A KULTUŘE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

RASISMUS A JEHO NARATIVNÍ REPREZENTACE V UMĚNÍ

Vedoucí práce: Mgr. David Skalický, Ph.D.

Autor práce: Bc. Zita Vlášková

Studijní obor: Literárně-historická studia

Ročník: 3.

2019

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 12. června 2019

.....
Zita Vlášková

Poděkování

Ráda bych touto formou vyjádřila své vřelé díky Mgr. Davidu Skalickému, Ph.D. za to, že mi při psaní poskytl pocit svobody a volnosti. Zároveň byl vždy připraven zodpovědět mé dotazy a jeho praktické postřehy byly cenným přínosem. Nechci opomenout fakt, že jeho pozitivní a vstřícný přístup mi velmi ulehčil psaní této práce.

Anotace

Rasismus a jeho narativní reprezentace v umění

Diplomová práce se zabývá tématem rasismu a jeho zobrazením v uměleckém vyprávění. Skládá se z hlavních tří částí. První část práce rasismus definuje a vysvětluje základní témata a pojmy, které s rasismem souvisejí. Dále stručně poukazuje na historický vývoj rasismu. V druhé části se zabývá naratologií jako teorií vyprávění. Vysvětluje, co to je příběh a ukazuje hlavní části, ze kterých se každý příběh skládá – událost, postava, prostředí. Ve třetí a poslední části se soustředí na analýzu vybraných filmových a literárních příběhů, v nichž se rasismus stává významným tématem. Zaměřuje se na způsob jeho zobrazení v narativní struktuře díla a jeho vliv na fikční postavy či lidskou společnost. Popisuje jeho dějovou linku nebo postavy, kterých se rasismus týká.

Klíčová slova

rasismus, umění, vyprávění, naratologie, příběh, děj, postavy, fikce, film, literatura

Annotation

Racism and its Narrative Representation in Art

The diploma thesis deals with theme of racism and its narrative representation in art. It consists of three main parts. The first part of thesis defines racism and explains essential themes and concepts which bear on racism. It also briefly points out the historical development of racism. In the second part thesis deals with the narratology as theory of narrative. It explains what the story is and shows the main parts of each story – event, character, environment. In the third and last part of thesis, it focuses on analysis of selected film and literary stories where is racism the important topic. It focuses on the way of picture the racism in narrative structure and its impact on characters and human society. That part describes storyline or characters related to racism.

Key words

racism, art, narrative, narratology, story, storyline, characters, fictions, film, literature

Obsah

Úvod.....	7
1 RASISMUS	
1. 1 Definice rasismu	9
1. 2 Rasa.....	11
1. 3 Klasifikace ras.....	12
1. 4 Barva pleti.....	15
1. 5 Rasa a národ.....	16
1. 6 Stručná historie rasismu.....	16
1. 7 Češi proti rasismu.....	25
1. 8 Ochrana původního obyvatelstva	25
2 NARATOLOGIE	
2. 1 Definice naratologie.....	28
2. 2 Vyprávění.....	29
2. 3 Příběh	31
2. 3. 1 Událost	32
2. 3. 2 Postava.....	35
2. 3. 2. 1 Charakterizace postavy.....	38
2. 3. 3 Prostředí.....	42
2. 4 Diskurz.....	45
2. 4. 1 Čas.....	45
2. 4. 2 Vypravěč.....	46
3 KONKRÉTNÍ PŘÍBĚHY REPREZENTUJÍCÍ RASISMUS	
3. 1 Žid Süss.....	49
3. 2 Komorník.....	51
3. 3 Jako zabít ptáčka.....	56
3. 4 Hořící Mississippi.....	61
3. 5 Kult hákového kříže.....	64
3. 6 BlacKkKlansman.....	67
Závěr.....	74
Použité zdroje	76
Obrazová příloha.....	80

Úvod

Rasismus je fenomén starý téměř jako lidstvo samo. Ačkoliv bývá často spojován s příkořím, které kvůli němu zažívali černoši v USA či po celá staletí a celosvětově Židé, bezpodmínečně se toto téma týká každého z nás i dnes. Mnohdy, aniž bychom si to uvědomovali, se s ním setkáváme ve svém sousedství, práci, reklamě, tisku, sociálních sítích, či politice. Rasismus není ojedinělý ani v literatuře či filmech. V České republice se v dnešní době často řeší rasismus spojen s Romy, Araby, Vietnamci. Ne ojediněle se týká i černochoů, nebo Židů. Rasismus bývá často doprovázen humornou a zábavnou formou, čímž se stává ještě nebezpečnějším a to svou nenápadností a zdánlivou „nevinností“.

Rasismus, jako společenský jev, mě fascinoval již od malička. Kde se bere v lidském člověku tolik zloby? Proč Hitler dokázal zfanatizovat miliony lidí a vzbudit v nich nenávisť k lidským bytostem, které jim nijak osobně neublížili? Jak se na Zemi může najít někdo, kdo popírá Holocaust? Jak je možné, že organizace typu Ku-klux-klan a mnohé jí podobné existují dlouhá desetiletí a mají své členy i v dnešní době? Proč se nedokážeme z lidské historie poučit? Existuje spousta dalších otázek podobného typu, které si kladlo již nespočet lidí přede mnou. Bohužel na ně marně hledáme odpovědi a ještě těžší je svádět dennodenní boj s lidmi, kterým tyto otázky připadají hloupé, zbytečné nebo dokonce nebezpečné. Nikdy nezapomenu na slovní rozepří s mou babičkou, kterou více než cokoliv jiného rozčílilo to, že jí poštou přišel dopis ohledně vývoje práce *Lékařů bez hranic* v Africe. Spolu s dopisem dorazily i fotografie s informacemi ohledně možného finančního příspěví na pomoc dětem v Africe. Tehdy jsme byly rozčílené obě a každá z jiného důvodu. Ona viděla jen jednu pravdu, tu, která byla ovlivněna místními médii, pokřivenými názory sousedů a skutečností, že nikdy nepřekročila hranice naší země. Dítě z Afriky pro ní bylo celoživotně jen „černým bubákem“. Mě pojilo s několika takovými „bubáky“ přátelství. A moc dobře jsem znala vyprávění mého kamaráda, jehož rodiče pocházejí z Čech a Angoly, kterého při cestě domů naši milí spoluobčané ne jednou pronásledovali spolu s nenávisťnými projevy.

Protože rasismus je všude kolem nás, shledávám více než důležitým o něm psát a diskutovat. Tato práce si neklade za cíl vyřešit rasismus nebo zodpovědět všechny otázky týkající se ho. To prozatím nedokázal nikdo a pochybuji, že se to v blízké budoucnosti změní. Nicméně přehlížení a mlčení je podle mě to samé jako souhlas. Proto se v této práci budu zabývat jedním z možných témat, reprezentací rasismu v narativních

dílech. Příběh je stejně jako rasismus fenomén, který je spjatý s lidstvem od jeho počátku, je tedy blízký každému z nás.

Práce se dá pomyslně rozdělit na tři hlavní části. Jsem si vědoma, že každá ze tří částí by si zasloužila minimálně svým rozsahem mnohem větší pozornost. Přesto se pokusím každou z nich popsat jednoduše a výstižně, způsobem a rozsahem, který mi tento typ práce dovoluje.

Nejprve se pokusím rasismus krátce definovat, nastínit jeho problematiku a základní termíny a také se dotknu jeho historie.

Jelikož se práce věnuje tématu reprezentace rasismu v narativních dílech, poukážu na narativní strukturu příběhů. Dále se zaměřím na vysvětlení takových termínů, jako je vyprávění či příběh. Poukáži na to, co takový příběh tvoří a z čeho se skládá. Z toho vyplývá, že popíši jeho základní prvky: událost, postavu, prostředí a také stručně nastíním téma času a vypravěče.

Třetí část se již věnuje konkrétnímu zobrazení rasismu v jednotlivých dílech. Pro tento účel jsem zvolila šest různých děl. Jedno literární a pět filmových děl zajímavým způsobem ukazují například historii rasismu, jeho aktivity a skutky jím poháněné, nebo i teoretické návody na vypořádání se s ním. Ať již díla pocházejí ze století minulého nebo současného, všechny jsou stále aktuální a neztrácejí nic ze své důležitosti.

Mé pohnutky a zájmy jsem již nastínila, z toho se dá proto odvodit výběr šesti konkrétních děl. Ty, kromě prvního antisemitského snímku, propojuje rasismus, odehrávají se na území USA během 20. století, sahající až do současnosti. Problematika rasismu se tak odehrává na pozadí boje za rovnost občanských práv. Oběťmi byli kromě Afroameričanů také míšenci, Židé, běloši, jednoduše úplně každý, kdo s rasismem nesouhlasil.

1 RASISMUS

1.1 Definice rasismu

Snad od počátku lidstva mají někteří lidé čas od času ve zvyku ponižovat či smýšlet o některých jedincích jako o méněcenných. To se může dít na základě vzájemné odlišnosti, například vizuální. Takovým prvotním stádiem může být heterofobie, tedy obavy z něčeho odlišného, jinakého, neznámého. Strach z něčeho však ještě nutně neznamená radikální odmítnutí. Strach totiž může být jen pouhý pocit, který si uvědomujeme. Můžeme pracovat na uvědomění si strachu, jeho zpracování a následné odmítnutí. Strach jednoduše řečeno můžeme překonat. Překonat tento strach však může být mnohem těžší, pokud nemáme strach z jednoho odlišného jedince, ale například z celé odlišné skupiny lidí. Problémem se potom může stát, pokud tento strach není překonán a přeroste v nenávisť a agresi vůči ostatním odlišným lidem, přeroste v rasismus.¹

Rasismus není v dnešní době nic nového. V lidské společnosti existuje již od dob starověkého otrokářství. Stal se omluvou pro to, že si jeden národ podrobí jiný národ či skupinu. Téměř vždy si tak silnější většina vydobyla právo nad slabší menšinou. Rasismus tedy není objevem novověku. Bohužel až v nedávné historii lidstva získal na intenzitě a zákeřnosti. Rasismus zejména v 19. a 20. století hledal ospravedlnění v rasistických teoriích, které jej měly plnohodnotně vysvětlit a odůvodnit. Nemá žádnou logickou oporu ve světě vědy, ani není nijak možné jej morálně ospravedlnit. Přesto snad z žádného období lidských dějin úplně nevymizel, ba naopak neustále nabírá na intenzitě a to i v dnešní moderní době.²

Pokud bychom pátrali po definici rasismu, dodnes bývá Ruth Benedictová vnímána jako někdo, kdo poprvé rasismus konkretizoval. Rasismus je podle Benedictové: „*Dogma, jímž je jedna etnická skupina odsouzena přírodou ke vrozené méněcennosti a jiná skupina je určena k vrozené nadřazenosti.*“³

¹ KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, str. 25.

² WOLF, Josef: *Lidské rasy v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, str. 55-56.

³ KRIEGER, Joel, *Oxfordský slovník světové politiky*. Praha, J. Otto – Ottovo nakladatelství, 2000, s. 700.

„Základní definici rasismu, byť ve zjednodušené podobě, podává politolog Roman David. Pro něj je rasismus politická ideologie, která se na základě biologických (rasových) rozdílů mezi lidmi snaží legitimizovat společenské nerovnosti.“⁴

„Obširnější výklad nabízí americký vědec Manning Nash. Ideologie rasy (v plurálu) definuje jako systém idejí, které interpretují a definují významy reálných nebo představovaných rasových odlišností prostřednictvím určitého systému kulturních hodnot. Ideologie rasy je často normativní: hodnotí odlišnosti jako lepší nebo horší, nadřazené nebo podřadné, vhodné nebo nevhodné a jako změnitelné nebo nezměnitelné. Jako všechny ideologie, i ideologie rasy volá po akci; ztělesňuje politický a sociální program; po svých zastáncích žádá činnost. Ideologie rasy soutěží o svou přízeň především v rámci politiky; je přijímána nebo odmítána politickým zřízením, ne vědeckou komunitou.“⁵

„Rasismus lze chápat také jako určitý druh agrese, přičemž tuto agresi ve smyslu intolerance zvyšují u lidí antropologické odlišnosti, tj. jak biologické odchytky od společenského průměru (odlišná barva pleti, atypický vzhled obličeje, vlasové části hlavy / myšlen je atypický vzhled vlasů / apod.), tak odchytky od kulturních norem (odlišná ideologie, jiné hodnoty, odlišné společenské chování atd.).“⁶

Agresivita se může zvyšovat, pokud se u jedince nahromadí více odlišností, než na jaké jsme zvyklí. Může to být například barva pleti, jiný jazyk, zvyky, oblékání,... V tomto případě máme pocit, že člověk je nám naprosto cizí, nedokážeme jej nijak pojmout. Tato agrese se může hromadit v skrytu nás samých, nebo ji můžeme dát volný průchod a projeví se navenek naším jednáním.⁷

Záměrně jsem uvedla několik definic rasismu, které nám tuto problematiku specifikují a konkretizují, přičemž jako jedna z nejkompexnějších a nejvýstižnějších se mi jeví výše citovaná definice Manninga Nashe.

Obecně se dá říci, že lidé mají často předsudky vůči něčemu, co vlastně neznají. Pokud je daná oblast jejich zájmu málo probádána či sami do problematiky nikdy nepronikli a neorientují se v ní, jednoduše se k věci staví automaticky zdrženlivě.

⁴ DANICS, Štefan – KAMÍN, Tomáš: *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. Praha, Policejní akademie ČR, 2008, str. 121.

⁵ Tamtéž.

⁶ KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011 str. 25.

⁷ Tamtéž.

Již Ruth Benedictová poukazuje na to, že mnozí jedinci reagují na vzájemné soužití rozdílných kultur nacionalismem a potřebou ukázat druhé rase její podřadné postavení. Benedictová ukazuje, že jedinci, kteří si uvědomují význam jednotlivých kultur a dokáží na ně pohlížet bez předsudků, objektivně a bez zbytečného vzájemného obviňování a ponižování, jsou v dnešní lidské společnosti více než potřební.⁸

Benedictová zastávala takovéto myšlenky již v roce 1934. Není sporu, že i dnes jsou její slova pravdivá a neztratila nic ze svého významu.

Snad i proto se postupně ukazuje, že bádání například v oblasti sociokulturní antropologie a v jiných společenskovědních disciplínách, pomáhá lidem nahlédnout do této problematiky. Po bližším průzkumu je tedy snadnější tuto oblast pochopit a utvořit si vlastní názor. Potažmo je tedy vývoj v této oblasti určitým nástrojem pro boj proti rasismu, xenofobii a podobným společenským jevům. Naštěstí se podařilo zvrátit snahy o zrušení těchto vědních disciplín. V 90. letech 20. století byly totiž považovány za zbytečné. Ale právě díky tomu, že dnes může člověk volně zkoumat tyto teorie jako součást ustálených vědeckých disciplín, má také možnost na základě tohoto průzkumu pochopit nesmyslnost rasistických teorií.⁹

1.2 Rasa

Podle Wolfa se většina vědců v oblasti antropologie shodla na existenci a rozmanitosti lidských ras. Ačkoliv se nikdy nedokázali shodnout na přesném jednotném a souhrnném výčtu jednotlivých velkých a malých lidských ras, obecně se dá říci, že se shodují alespoň v názoru, že existují tři základní velké lidské rasy, které vycházejí ze tří geografických a klimatických pásem Zeměkoule.¹⁰

Rasa. Tento pojem je odvozen z arabského slova *ras* neboli hlava. Poprvé jej v antropologické klasifikaci ras použil v 17. století François Bernier. V češtině můžeme znát dva totožné výrazy, které znamenají to samé-rasa a plemeno. Ačkoliv, pokud mám být upřímná, výraz plemeno na mě ve spojení s člověkem působí dehonestujícím dojmem. Oba jsou součástí zoologie a botaniky a označují velmi příbuzné skupiny, které se od sebe mohou něčím lišit. Lidskou rasou jsou tedy označovány skupiny lidí s podobnými

⁸ BENEDICTOVÁ, Ruth: *Kulturní vzorce*. Praha: Argo, 1999, str. 23.

⁹ WOLF, Josef: *Lidské rasy v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, str. 9.

¹⁰ Tamtéž, str. 11.

tělesnými vlastnostmi, které jsou nesporně součástí jedné lidské rodiny, jednoho druhu. Často udávané tři rasy, podle třech geografických územích jsou:

Rasa euroasijská neboli europoidní, původně v oblasti Evropy, Malé a Přední Asie, Kavkazu a severozápadní Indii. Rasa asijsko-americká neboli mongoloidní, původně pevnina Asie, část jihovýchodní Asie a původní obyvatelé Ameriky. Rasa ekvatoriální neboli negroidní, rozšířená v jižní části Afriky a částečně jihovýchodní Asii.

11

Mezi hlavní rysy, které od sebe odlišují hlavní tři lidské rasy, jsou podle Wolfa znaky tvarové a barevné. Rozhodující je například tvar hlavy nebo výška postavy. Barva pleti, očí nebo vlasů jsou znaky druhotné.¹²

Pokud odhlédneme od zmíněných hlavních tří ras, jeví se antropologům ještě zajímavějšími tzv. míšenci. Ti se pomalu stávají svébytnou skupinou, odnoží od jedné z hlavních ras. Nejznámějšími skupinami míšenců jsou mestici, mulati a zambové. Mestic je míšenec bělocha a Indiána nebo také europoidní a mongoloidní rasy. Mulat je míšenec bělocha a černocho nebo také jinak řečeno europoidní a negroidní rasy. Zambo je míšenec černocho a Indiána neboli míšenec negroidní a mongoloidní rasy. Míšenec Číňana a Indiána je označován jako zambaigo.¹³

1.3 Klasifikace ras

Výše uvedené informace jsou značně problematické a samotné téma *klasifikace ras* je velmi rozporuplné. Vedlo k mnoha nedorozuměním a konfliktům. Proč může být velmi zavádějící klasifikovat člověka do určité „škatulky“?

Sám Wolf po výčtu tří hlavních ras ukazuje, jak jsem uvedla výše, že pro antropology jsou velmi zajímavým tématem míšenci těchto tří hlavních ras. To je logicky jedna z příčin, proč je velmi problematické kategorizovat lidi do různých ras.

Mulat logicky nespadá do jedné rasy, ale podle tohoto členění je zástupce dvou ras. To samozřejmě může vést k osobnostní problematice sebepoznání a vůbec hledání své vlastní identity. Pro jedince to může být náročné již od samého dětství, které takový míšenec sdílí se svými vrstevníky. Takoví jedinci se například musejí sami vypořádat

¹¹ WOLF, Josef: *Lidské rasy v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, str. 34-35.

¹² Tamtéž, str. 59.

¹³ Tamtéž, str. 72.

s tím, zda se považují za bělocha či Afroameričana. Kam má sám sebe zařadit? Kde je mezi „svými“ a kam patří? Na takového jedince může být kladen nátlak okolí.

Podobný případ jsme mohli pozorovat po zvolení amerického prezidenta Baracka Obamy. Jeho maminka je běloška s evropskými kořeny a tatínek pochází z africké Keni. Přesto v minulosti v multikulturní Americe vznikaly dohady a žabomyší války na téma, jaký přívlastek by měl jejich prezident mít. Je to běloch, černoch či míšenec?¹⁴

Sám se zmítal v odlišných světech svých předků a hlavně ve světě, který naléhá, aby si svou identitu zvolil a následně obhájil.¹⁵

Samotné míšení má několik forem. Během asimilace jednoduše dochází k zapojení menšiny do většiny. Během amalgamace neboli silnější formy míšení, jsou začleněny jednotliviny do celku. Smíchá se tak několik prvků v jeden. Může to být například právě rasa či jazyk, kultura, náboženství a další. Nejrozsáhlejší forma míšení je panmixie. Míšení ras v tomto případě může přesahovat až hranice kontinentů. Rozdíly mezi rasami již nejsou znatelné, jsou setřeny. Neexistuje tak žádná „čistá“ rasa.

Dalším problémem v klasifikaci ras je fakt, že ve světě jsou známi nejen jednotlivci, ale dokonce celé skupiny lidí, které jednoduše nelze zařadit do určité kategorie. Příkladem můžou být Křováci, jejichž kůže není černá, a přesto jsou zařazováni do negroidní rasy.¹⁶

Miroslav Kryl ve své knize *Rasismus, antisemitismus, holocaust* uvádí, že „v odborných kruzích téměř jednoznačně převažuje názor, že lidské rasy neexistují a že to, že jejich existenci uznáváme, a priori vede ke xenofobním a rasistickým postojům.“¹⁷ Jedním z autorů, kteří tento názor zastávají, je Anthony Giddens: „Mnozí lidé se dodnes mylně domnívají, že se lidstvo dá snadno rozdělit do biologicky odlišných ras. Neexistují žádné přesně vymezené rasy, ale jen široké spektrum fyzických variací“. A pokračuje názorem, že „významným faktorem, jenž ovlivnil moderní podobu rasismu, byl samotný vznik a rozšíření pojmu ‚rasa‘“.¹⁸

¹⁴ Český rozhlas: Radiožurnál. Barack Obama zřejmě navždy zůstane pro americká média černoch [online], 2011 [cit. 2019-4-15]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/barack-obama-zrejme-navzdy-zustane-pro-americka-media-cernoch-6273620>.

¹⁵ Lidové noviny. Záhada se jménem Barack Obama [online], 2008 [cit. 2019-4-15]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/noviny/zahada-se-jmenem-barack-obama.A081025_000085_In_noviny_sko.

¹⁶ KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 17.

¹⁷ Tamtéž, str. 18.

¹⁸ Tamtéž.

Podobné názory sdílí Robert F. Murphy. Podle něj je rozlišování lidí podle ras stejné, jako rozlišování psů podle barvy jejich srsti.¹⁹

Další názor ohledně klasifikace ras, který je doveden do úplně extrémního důsledku ukazuje, že kdybychom měli pro určení rasy každého člověka brát v potaz jeho charakteristické rysy, jak bylo dříve zvykem, každý člověk by pak byl v podstatě sám sobě rasou. Ve světě by tak existovalo nekonečně mnoho různých ras.²⁰

Ano, rasismus má často příčinu v neustálé potřebě klasifikovat lidi do ras, porovnávat rozdílnosti mezi nimi. To může vést ke sklonu jednu z nich vyvyšovat či naopak. Svě v tom v minulosti sehrálo také přesvědčení, že černoši jsou od bělochů naprosto biologicky rozdílní. To se samozřejmě odvíjí od jasně viditelných fyzických proporcí, které v rámci vzájemné odlišnosti mohou lidé porovnávat pouhým okem a následně hodnotit. V rámci hodnocení ras se tedy dříve bral v potaz jen zevnějšek. S postupným rozvojem vědy se ale začala řešit i vnitřní podstata člověka. Pozornost se obrátila k rozboru DNA. Biolog Richard Lewontin přišel v roce 1972 s výsledky svého výzkumu, ze kterého vyplynulo, že příslušníci jedné rasy mají mezi sebou více genetických odlišností, než příslušníci dvou odlišných ras. Ačkoliv se tato skutečnost mohla zdát ve své době více než překvapivá a nepravděpodobná, dnes je to jasný, podložený a nezpochybnitelný fakt. Celé lidstvo má z 99,99% totožnou genetickou základnu. Lidské rasy tedy v dnešní době nelze posuzovat podle biologických předpokladů, tato teorie dávno vzala za své a nelze ji považovat za vědecky opodstatněnou. Dnes se rasa používá spíše jako sociální konstrukt. Lidé jsou v konkrétním časoprostoru „sociálně-kulturně-politicky“ rozlišováni na základě viditelných fyzických parametrů.²¹

Abych tyto všechny výše uvedené myšlenky a teorie vyjádřila a shrnula svými slovy, dá se jednoduše říci, že lidstvo je jedna velká rodina s téměř identickou genetickou základnou ovšem s rozmanitým „obalem“. Tato skutečnost bohužel stále nebývá všeobecně a pozitivně přijímána a lidstvo se neustále utápí v přežitých a vědecky neopodstatněných, mylných představách a teoriích. To vše, včetně mylné teorie o čisté rase si dovolím okomentovat výstižným citátem Gerarda Messadie:

¹⁹ KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 18.

²⁰ KAMÍN, T. MACHALOVÁ, T. *Kritika rasy a rasismu*. Adamov: MIKADA, 2003, str. 21.

²¹ DANICS, Štefan – KAMÍN, Tomáš: *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. Praha, Policejní akademie ČR, 2008, str. 115.

*„Existuje pouze jediná a nedělitelná lidská rasa. „Čistá rasa“ by byla rasa kreténů, takže ti, kdož hlásají tuto koncepci, možná právem tvrdí, že jsou „čisté rasy“.*²²

1.4 Barva pleti

Co se každému z nás vybaví jako hlavní znak určité rasy, je pravděpodobně barva pleti. Běžně se zjednodušeně uvádí bílá, žlutá, černá. Wolf ukazuje, že barva pleti není nejhlavnějším a rozhodujícím kritériem pro údajnou rasovou příslušnost. Zjednodušeně uvádí, že barvu pleti indikuje množství pigmentu v kůži člověka. Pigment se utváří a shlukuje v lidské kůži a tím ji chrání před sluncem a okolními vlivy. Platí zde přímá úměra, čím více je v kůži pigmentu, tím je kůže tmavší a tím je více chráněna před slunečním zářením. Pigment vzniká, pokud je kůže vystavena slunci. Barvu pleti navíc ovlivňuje nejen pigment, ale také žlučové barvivo, které je obsaženo v lidské krvi.

To, že barva pleti nemusí být kritériem pro příslušnost k určité rase, ukazuje na několika příkladech. Křováci například mnohdy nemají tmavou pleť, ale spíše světle hnědou, přesto jsou zařazováni k rase negroidní. V Číně nebo Indii žijí skupiny lidí výrazně tmavé pleti, zařazováni jsou ovšem k europoidní rase. V Evropě jsou věčným tématem Romové se svojí tmavou pleť, řazeni jsou ovšem k europoidní rase.²³

„Antropolog a etnograf, Felix Luschan, který studoval tělesné vlastnosti a život různých rasových skupin lidstva, dospěl k názorům, které současná antropologie plně potvrzuje (Völker, Rassen, Sprachen, 1932):

- 1. Lidstvo je jednotné.*
- 2. Neexistují divoši, jsou jen rozličné kultury.*
- 3. Odlišné vlastnosti jsou výslednicí sociálních a podnebných činitelů prostředí.*
- 4. Neexistují méněcenné rasy.*
- 5. V každé rase jsou jedinci nadanější a méně nadaní.*
- 6. Lidská plemena jsou dobře přizpůsobena svému prostředí.*
- 7. Smíšení jazykových a tělesných vlastností nastalo druhotně.*
- 8. Rozdíly mezi rasami v chápavosti a mravnosti nejsou větší než rozdíly mezi jednotlivci téže rasy.*²⁴

²² MESSADIE, Gerard: *Obecné dějiny antisemitismu*, Praha: 2000, str. 7.

²³ WOLF, Josef: *Lidské rasy v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, str. 36-37.

²⁴ Tamtéž, str. 39.

1.5 Rasa a národ

Wolf je názoru, že v problematice rasismu je základním problémem používání slova *rasa* a *národ* pospolu či jeho chybné významové překrývání. Úmyslné spojení těchto dvou odlišných slov vede podle něj k rasismu. Rasa je podle Wolfa termín biologický, který řeší fyzické vlastnosti jako například barva pleti nebo tvar hlavy, termín národ je naopak termín kulturní a historický. Jedná se o vývoj určité společenské skupiny, jeho pospolitosti, jazyka, kultury, zvyků, hospodářství a podobně. Uvádí, že pro vznik národa není stěžejní fyzická podobnost a národ mohou naopak tvořit lidé různých ras. Tyto dva termíny nelze zaměňovat.²⁵

Dnes to snad můžeme vidět více než kdykoliv předtím. Dnešní svět, v době totální migrace a globalizace jakoby potíral veškeré rozdíly mezi lidmi. V dnešním multikulturním světě někdy nabýváme dojmu, jakoby hranice mezi zeměmi neexistovaly. Na světě neexistuje žádná „čistá rasa“, žádný člověk není „čistý“. Taktéž neexistuje žádný národ, v němž by žili pouze lidé stejné etnické skupiny nebo stejného původu. Lidé dnes neustále cestují a stěhují se z místa na místo. Všechny nás díky globalizaci spojuje angličtina, skrze kterou se dokážeme vzájemně lépe domluvit a porozumět si. Různé kultury, různá etnika, různé jazyky, lidé různé barvy pleti s sebou neustále přicházejí do styku. Ať už se tyto střety odehrávají v pozitivním a přátelském duchu nebo naopak jsou poznamenány nepřátelskou a nenávistnou atmosférou, přes to všechno se tyto odlišné a rozdílné světy oboustranně ovlivňují. A v konečném důsledku dochází k jejich vzájemnému mísení.

1.6 Stručná historie rasismu

Jak už jsem uvedla, existence rasismu sahá do daleké historie lidstva. Již od starověku je známo, že otrokáři zneužívali a ponižovali určitou menšinu lidí a využívali je jako své otroky. Samotný pojem rasismus, pojmenování tohoto lidského jevu, je však znám teprve krátkou dobu. Magnus Hirschfeld jej použil ve třicátých letech minulého století ve své knize úvah o rasách. Stalo se tak tedy před druhou světovou válkou a v samotném Německu.²⁶

²⁵ WOLF, Josef: *Lidské rasy v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, str. 35.

²⁶ KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 24.

„Historie ukázala, že xenofobie nebo přímo averze k cizímu a odlišnému lidstvo provází odjakživa. Bylo tomu tak ve vztahu starověkých Egypťanů a Nubijců, Hebrejců a Filištínců, židů a křesťanů, křesťanů a muslimů, katolíků a protestantů, bělochů a černochů, Evropanů a indiánů, Romů a „Neromů“, Slovanů a Germánů, Slováků a Maďarů, ale též uvnitř jednotlivých národů, např. mezi Bavorsy a Prusy, Valony a Vlámky.“²⁷

Rasismus nemusí být vždy namířen jen proti lidem odlišné barvy pleti. Rasismus není podmíněn znalostí rasové klasifikace. Může být namířen proti lidem odlišné sexuální orientace, psychicky nemocným, asociálům. Velkým tématem i dnešní doby je rasismus ústící z nenávisti k lidem jiného náboženského vyznání. Stěžejním problémem tedy nemusí být, kdo je jaké rasy, ale jaké náboženství vyznává.²⁸

Jak jsem již uvedla, moderní rasismus vycházel hlavně z rasových teorií. Svě k tomu přispěl samotný termín rasa a klasifikace lidí do minimálně třech základních typů ras. Zároveň to ale neznamená, že pokud by neexistoval pojem rasa a neexistovala by rasová klasifikace lidí, neexistoval by i rasismus. Rasismus totiž může být vyústěním nesnášenlivosti vůči jakékoliv odlišnosti, jinakosti.

Nyní bych ráda poukázala na moderní vyznavače rasismu, kteří měli svými teoriemi značný vliv na lidskou společnost.

Známý je například Thomas Henry Huxley, který tvrdil, že černoch nemůže být nikdy roven bělochovi a to z důvodu jeho menší mozkovny. Joseph Rudyard Kipling přišel s teorií o břemeni bílého člověka. Do této rasové teorie vmísil Boha, o němž tvrdil, že určil bílého člověka, aby vedl a vychovával barevného člověka a dodržoval odstup mezi bílými a barevnými lidmi.

S. G. Morton zase měřil velikost lidského mozku na základě velikosti lebek lidí různých ras. V jeho výzkumu došel k názoru, že nejlepší rasa je bílá, poté následují indiáni a nejhorší rasou jsou černoši.²⁹ Pro zajímavost v bílé rase měli nejlepší hodnocení „*Němci, Angličané a Angloameričané, středně kvalitní Židé a nejméně kvalitní Indové*“.³⁰

Na Kiplingově teorii mi přijde zajímavé, že do ní zakomponoval postavení Boha. V době, kdy měl Bůh místo v životě snad každého člověka, musela mít tato teorie mnoho

²⁷ KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 27.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž, str. 28-29.

³⁰ Tamtéž, str. 29.

slepých vyznavačů, kterým pravděpodobně nedocházelo, že jejich Bůh je stvořitel lidstva, miluje tedy každého člověka. Nedocházelo to ani známé organizaci Ku-klux-klan, která běžně místo pozdravu používala heslo: „Bůh žehnej bílé Americe.“. Tato hesla můžeme čteně slyšet například ve filmu *BlackKklansman* (BlackKklansman, r. Spike Lee, 2018).

Pierre Paul Broca tyto rasové teorie dále rozvinul. Měřením mozkovny chtěl hodnotit a seřadit lidské rasy. Dospěl k názoru, že například světlá pleť a rovné vlasy jsou v žebříčku ras hodnocení velmi kladně, na rozdíl od tmavé pleti a kudrnatých vlasů.

Cesare Lombroso se stal dokonce hlavním představitelem Lombrosovy kriminální antropologie. Vytvořil koncept zločineckého typu člověka, který disponuje určitými parametry.

Robert Knox je zase se svou knihou *Lidské rasy* označován za průkopníka rasové teorie ve Velké Británii. Veřejně hájil nadřazenost árijců.

Pokud zmiňuji významná jména v oblasti rasových teorií, nesmím opomenout Josepha Arthura Comte de Gobineau a jeho *Esej o nerovnosti lidských ras*. Zmiňme si pár jeho zruďných teorií, které ovlivnily myšlení světa. Gobineau naprosto neuznával rovnost lidských ras, naopak věřil, že nerovnost je nám vrozená. Národ a čistota krve daného národa je nejvýznamnějším rysem lidské historie. Rasa je podle něj jedinou příčinou pokroku či naopak pádu lidské kultury. V jedno spojoval vnější schránku člověka s jeho vnitřní, kdy fyzikálně koresponduje s duševně. Bílá rasa je určena, aby vládla jiným podřadným rasám. Černá rasa byla podle něj přesným opakem. Černoši se stali symbolem lenosti, smyslnosti a nedisponovali žádnými organizačními dovednostmi. Tyto názory a teorie byly veřejnosti předkládány a následně také přijímány jako vědecky opodstatněné.³¹

To, že Ku-klux-klan využíval rasové teorie podobné těm de Gobineauovým jako vědecký základ a také omluvu pro svou činnost, ukazuje opět film *BlackKklansman*. V jednom z projevů Davida Duka, Velkého čaroděje Ku-klux-klanu, Duke říká, že jeho přítel Dr. William Shockley dokázal díky eugenickému výzkumu, že bílá rasa je opravdu nadřazená ostatním. Svými přesvědčivými slovy ukazuje, že nemá smysl o této skutečnosti diskutovat. Je to naprostý fakt, věda to dokázala a není jiná možnost, než tuto vědecky podloženou realitu přijmout za své. Obecně je zřejmé, že projevy Ku-klux-klanu a dalších rasistických organizací jsou protknuty desítky či stovky let starými rasovými teoriemi. To dokazují i díla, rozebíraná ve třetí části této práce.

³¹ KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 30-31.

Podobné stereotypy, které prosazoval de Gobineau, jsou ukázány i ve filmu *Hořící Mississippi* (Mississippi Burning, r. Alan Parker, 1988) Skrze rozhovory s obyčejnými lidmi v Mississippi pozorujeme jejich obecně rozšířený názor na Afroameričany. Starší žena se na kameru vyjadřuje slovy, že černoši jednoduše nejsou jako my bílí. Nemyjí se a smrdí, jsou hnusní.

Na de Gobineaua navázal Houston Stewart Chamberlain. Podle něj byla nekvalitnější rasou rasa teutonská tedy nordická, árijská, germánská. Tato rasa vznikla správným smíšením ras. Příslušníci teutonské rasy mají světlé vlasy, jsou vysocí a mezi jejich vlastnosti patří například odvaha, svoboda, síla a ovládají ostatní rasy. Podle Chamberlaina mezi sebou soupeří hlavně dvě rasy, árijská a semitská.³²

Například de Gobineauem nebo Chamberlainem se nechal inspirovat i Adolf Hitler. V jeho rasistické knize *Mein Kampf* se ostře vymezuje proti Židům a do vzájemného odporu staví rasu árijskou a židovskou, čemuž zasvětil svůj život.³³

Nacisté se kromě de Gobineaua nechali výrazně ovlivnit také dalším myšlenkovým směrem a tím byl sociální darwinismus. „*Sociální darwinisté prohlašovali, že stejně jako se lidstvo stalo dominantním druhem díky posilování těch vlastností, které je odlišovaly od nižších živočichů, a jejich předávání dalším generacím, budou potomci pečlivě vybraných mužů a žen, jejichž vlastnosti je žádoucí zachovat, schopni pozdvihnout úroveň rasy. Z toho nutně plynulo, že nositele nežádoucích vlastností, kteří by rasu „kazily“, je třeba nějakým způsobem eliminovat.*“³⁴

Jako známí vyznavači sociálního darwinismu jsou například považováni Joseph Chamberlain, Clémence-Auguste Royerová, Ernst Heinrich Haeckel, Ludwig Gumpłowicz, či Cyril D. Darlington. A jak jsem už naznačila, „ortodoxními“ sociálními darwinisty byli také nacisté v čele s Adolfem Hitlerem.³⁵

Nacisté se těmito teoriemi nechali inspirovat, což vedlo k tomu, že v roce 1933 byl v Německu schválen zákon o eugenice. Měl za cíl zkvalitnit lidskou rasu, plemeno a to díky využití genetiky. Pokud zmiňuji eugeniku, Francis Galton byl jejím hlavním představitelem. Mezi jeho hlavní názory patřilo například přesvědčení, že příslušníkům

³² KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 31-32.

³³ Tamtéž, str. 32.

³⁴ Tamtéž, str. 33.

³⁵ Tamtéž.

nekvalitní rasy by mělo být zabráněno a znemožněno další rozmnožování, čímž by došlo k eliminaci těchto „nehodnotných“ jedinců.³⁶

Alfred Ploetz stojí za známým termínem „rasová hygiena“. Ploetz si kladl za cíl vytvořit účinný proces řízené kontroly lidské populace tak, aby uchoval ty nejlepší a nejkvalitnější rasové prvky.

A protože se snad zdá, že v rasových teoriích souvisí vše se vším, pro zajímavost uvedu, že již v roce 1912 existovala v Německu organizace *Thule*. Taktéž se zabývala rasovou hygienou a její členové museli dokázat, že poslední tři generace v jejich rodokmenu jsou čistě árijské rasy. A právě od organizace *Thule* si německá *NSDAP* posléze vypůjčila i svůj znak - hákový kříž.³⁷

Dále v Německu vznikl v roce 1927 *Institut císaře Viléma*. Ten se zabýval hlavně genetikou a eugenikou a náplní bylo shromažďovat informace, díky kterým bude německá říše zachována v co nejvyšší genetické kvalitě. Také prováděl výzkumy například v oblasti míšení lidských ras, v porovnávání lidských lebek či rasové hygieně. Stojí za zmínku, že právě s *Institutem císaře Viléma* spolupracoval dr. Mengele, který je dodnes znám především svými zrůdnými pokusy na lidských bytostech v koncentračním táboře Osvětim.³⁸

Pokud zmiňuji mísení ras, právě proti tomuto jevu také bojoval Ku-klux-klan. Ve snímku *Hořící Mississippi* vyjadřuje zástupce Ku-klux-klanu ve svém projevu obavy z nově vznikajícího konglomerátu mulatů a různých mixovaných ras, který vznikne sloučením škol pro bílé a barevné.

Podobné obavy z mísení „čisté“ a „špinavé“ rasy můžeme pozorovat ve snímku *Žid Süß* (Jude Süß, r. Veit Harlan, 1940). Otec by svou dceru nikdy nedal za manželku Židovi, protože křesťanská dívka nemůže mít židovské děti. Ostatně jeden z největších přestupků, kterého se mohl Žid dopustit, byl jeho sexuální styk s křesťanskou ženou. Jak můžeme vidět ve snímku, Židem znásilněná dívka si raději vzala svůj život a Žid byl za pohlavní styk s křesťanskou dívkou odsouzen k trestu smrti.

Jak jsem již uvedla, rasové teorie byly často prezentovány jako vědecky prokazatelné fakty. Rasismus tak začal být ve společnosti chápán jako logické vyústění

³⁶ KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 34.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž, str. 35.

„vědeckých“ teorií. Věda se stala jakoby obhajobou, omluvou či snad pádným důvodem a argumentem pro rasistické projevy a rasovou hygienu.

Rasové teorie, předkládané jako vědecké fakty, mi připomínají scénu ze slavné knihy *Velký Gatsby*. Manžel Daisy předkládá jistou Goddardovu knihu *Vzestup barevných říší* společně s obavami o bílou vládnoucí rasu.³⁹ Říká: „*Píše se v ní, že když si nedáme pozor, bílou rasu to úplně – úplně zaplaví. Celé to má vědecký základ, všechno to dokázali. (...) Je na nás jako na panující rase, abychom si dali pozor, nebo se vesla chopí rasy ostatní. (...) Podstatné je, že jsme nordická rasa. Já a ty a ty a – (...) – a my jsme vytvořili všechno, z čeho je civilizace – jako vědu a umění a tohle všechno.*“⁴⁰

Snad nejvíce a nejnápadněji byl rasismus hájen v historické éře nacistického Německa. Rasová hygiena začala být dokonce přednášena na univerzitách jako jeden z povinných předmětů. Na některých fakultách byla součástí závěrečných zkoušek. Vznikalo nepřeborné množství publikací, studií, vysokoškolských závěrečných prací. Rasová hygiena bývala na univerzitách představována jako součást ustálených vědních disciplín jako například psychiatrie.⁴¹

Je nezpochybnitelné, že v období nacistického Německa byl rasismus nejvíce zaměřen na Židy. Nenávist vůči nim byla více než zřejmá. Norimberské zákony opravňovaly zlo a násilí páchané na Židech. Díky nim byli Židé naprosto vytrženi z běžného života a ztratili i ta nejobyčejnější lidská práva. Byl jim odepřen jakýkoliv náznak úcty či projevení lidskosti. Byli považováni za zkázu německého národa a podle toho bylo s nimi také zacházeno. Veškeré zlo bylo přisuzováno jim a mezi obyčejnými lidmi tak byla vůči nim zasévána nenávist. To bylo docíleno různými propagandistickými způsoby. Umění a zábava nebyla výjimkou. Mohu zmínit opět slavný film *Žid Süss*. Ten zcela jasně poukazyval na to, že Židé jsou ztělesněné zlo. Pokud by si němečtí občané nedali pozor, Židé by je ovládli a zničili vše, co vybudovali. Nastolili by nové hodnoty, ovládli by celou zemi, zmocnili se jejich žen a dětí a ukořistili všechn jejich majetek. Ve filmu jsou citována Lutherova slova, kdy po ďáblovi není údajně většího nepřítele než Žida. Měly by být spáleny jejich synagogy, školy, modlitební knihy, talmudy, a každý křesťan by se měl vyvarovat jejich půjčkám. Židé pro ně byli špinaví. Ačkoliv se snímek odehrával v 18. století, měl ve 20. století v Německu vzbudit v lidech k Židům stejný

³⁹ FITZGERALD, Francis Scott: *Velký Gatsby*. Praha: Československý spisovatel, 2012, str. 19.

⁴⁰ Tamtéž, str. 20.

⁴¹ KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 35.

odpor jako tehdy. Měl jim připomenout, že Židé jsou zákešní, zlí, vypočítaví a jsou pro lidskou společnost nebezpeční. Stejně tak jim měl připomenout kontrast mezi Židy a čistými árijci, měl německým občanům ukázat jejich nadřazené postavení.

Pomocí rasismu měli nacisté za druhé světové války v plánu vymýtit Židy a zároveň Německo obydlet čistou árijskou rasou. Pokud zmiňuji jedno z témat rasismu za druhé světové války a tedy árijskou rasu, musím uvést i zajímavý Wolfův komentář.

„Árijci jsou lidé mluvící indoevropskými jazyky (tj. latinou, němčinou, keltštinou, hindustánštinou, řečtinou, arménštinou, slovanskými jazyky) a nepředstavují žádný samostatný antropologický typ, nýbrž jsou zastoupeni celou řadou typů. Nacisté tohoto termínu zneužili k označení určitého fyzického typu, který nadřadili všem ostatním. Za méněcenné považovali zejména židy, ačkoliv židé netvoří žádnou samostatnou antropologickou skupinu nebo rasu, nýbrž jsou pouze skupinou náboženskou a kulturní.“⁴²

Jednoduše řečeno, v antropologii žádný árijský typ nebo rasa neexistuje. Přesto pomocí ideologie nacisté napáchali tolik zla, kdy stavěli proti sobě dvě skupiny, Židy a árijce. Bohužel i dnes existují lidé, kteří odmítají věřit tomu, že by čistá árijská rasa neexistovala a stále ji kladou na vrchol pomyslného žebříčku napříč lidskými skupinami.

A ačkoliv ještě dnes můžeme mluvit s pár pamětníky, kteří zažili zvěrstva páchané na lidských bytostech a cílené vraždění Židů poháněné rasismem, setkáváme se bohužel i s názory, že holocaust je pouhý výmysl a lež.⁴³

Pokud mluvíme o rasismu, většině lidem se vybaví hned několik lidských skupin, které byly v minulosti perzekuovány kvůli své odlišnosti. Již jsem zmínila velké téma a to antisemitismus, tedy obecnou nenávist vůči Židům, která se nejvíce viditelně projevila za druhé světové války. Další skupinou jsou například indiáni, kteří byli násilně vytrženi ze svého vlastního domova. Byly jim vzaty jejich práva, jejich půda a mnohdy i jejich životy.⁴⁴ Ostatně dodnes je vysídlování původního obyvatelstva z obou Amerik živým a bolestným tématem, které silně zasáhlo do historie Ameriky a jejích obyvatel.

Další skupinou, která byla a i dnes je neodmyslitelně spjata s rasismem, je černošská populace. Podobně jako byli Židé v nacistickém Německu považováni za společenský „odpad“, v Americe tak bylo pohlíženo na otroky přivezené z Afriky. Byla

⁴² WOLF, Josef: *Lidské rasy v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, str. 36.

⁴³ KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 36.

⁴⁴ Tamtéž.

to levná pracovní síla, otroci, kterým neměla být přisuzována žádná lidská práva. Celosvětově známá rasistická organizace, která nenávisťně bojovala proti černošským obyvatelům, vznikla v roce 1865 v jižním státě USA Tennessee. Název této organizace je Ku-klux-klan. Pro Ku-klux-klan jsou typické bílé dlouhé pláště s kápěmi, které zakrývají obličej.

Obr. 1 – Člen Ku-klux-klanu, rok 1946.

Dále byly jejich poznávacím znakem například hořící kříže a pochodně. Nejvíce byl Ku-klux-klan znám svou nenávisť vůči černošským obyvatelům Spojených států amerických, dále vůči Židům, přistěhovalcům nebo katolíkům.

Pro své násilné a až velmi brutální projevy chování byl v USA dokonce v roce 1871 státem zakázán. V roce 1916 však Nejvyšší soud státu Georgia oficiálně povolil aktivní činnost Ku-klux-klanu. Opět se tak stalo na území jednoho z jižních států USA.

Pokud mám jako příklad činnosti stručně zmínit konkrétní statistiku, v roce 1922 bylo pouze ve státě Texas (dalším jižanském státě USA) během jednoho roku zaregistrováno pět set trestných činu spáchaných na popud Ku-klux-klanu.⁴⁵

Přestože je Ku-klux-klan dodnes znám svými zruďnými činy a stal se jedním ze symbolů rasismu v USA, nikdy se jej nepodařilo zcela z lidské společnosti vymýtit. Dodnes je Ku-klux-klan reálně fungující organizací. Členů Klanu se dá napočítat v řádech tisíců a jsou tradičně stále aktivní převážně na americkém Jihu. Dnešní odnože Ku-klux-klanu jsou navázáni hlavně na neonacistická hnutí.⁴⁶

Pokud mluvíme o různých projevech rasismu v dnešní době a na našem území, setkáváme se nejčastěji s více či méně nenávisnými projevy namířenými hlavně na Romy, Vietnamce nebo aktuálně i na lidi arabského původu. Mnohdy ale nejde o nenávist, která je primárně poháněná odlišnou rasou.⁴⁷

Xenofobie může být u některých jedinců spouštěčem, který nakonec rozdmýchá rasovou nenávist. V našich končinách je často takovým spouštěčem strach z odlišného a nového. V médiích a ve společnosti kolují různé nepodložené informace, které se mnohdy nezakládají na pravdě nebo jsou tyto informace podávány polovičatě či formulovány tak, aby zaujaly co nejvíce lidí. Pokud si lidé pravdivost těchto informací a příběhů neověří, četnost negativních zpráv kumuluje. Lidé, kteří se těmito zprávami nekriticky zabývají, si na jejich základě mohou na danou situaci vytvořit svůj vlastní názor. Tento názor se však bohužel v některých případech nezakládá na žádné přímé a osobní zkušenosti.

To, že se nejedná o plané úvahy, deklarují příklady z historie. V průběhu minulých staletích byla nenávist vůči Židům ve společnosti rozdmýchávána nepravdivými historkami a obviněními, které z Židů dělali až démonické postavy. Jejich pověst byla cíleně pošpiňována, byli opředeni pověrami a ze všeho zlého byli často obviňováni právě oni. Jako příklad uvádím situaci, kdy asi roku 1150 byli Židé poprvé obviněni, že rituální vraždou usmrtili křesťanské dítě. Stále častěji byli Židé zobrazováni jako někdo, kdo se spolčil s ďáblem. V Evropě ve 14. století byli během moru Židé vražděni, protože byli obviněni, že záměrně trávili studny s vodou. Běžným postupem pro vysvětlení nemoci, přírodní katastrofy či zločinu bylo obvinění někoho z Židovské komunity.⁴⁸

⁴⁵ KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 37.

⁴⁶ ČESKÁ TELEVIZE, ČT24: Ku Klux Klan stále žije [online] 2008 [cit. 2019-05-25]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/nazory/1432899-ku-klux-klan-stale-zije>.

⁴⁷ KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, str. 38.

⁴⁸ FREDRICKSON, George M: *Rasismus - Stručná historie*. Praha: BB-art, 2003, str. 29-30.

1.7 Češi proti rasismu

Zároveň bych chtěla, i když jen zcela stručně a okrajově, poukázat na boj proti rasismu, který bylo možné vyzorovat i na území našeho státu. Snahy poukázat na špatnost rasismu vyjádřili v jednom z nejtěžších období našich dějin i umělci. V roce 1933, když se Adolf Hitler zmocnil Německa, vydala *Česká akademie věd a umění* knihu *Rovnocennost evropských plemen a cesty k jejich ušlechťování*.

Svůj názor proti rasismu vyjadřovali i Karel Čapek a Josef Čapek, či Jan Werich a Jiří Voskovec. Čapkův *Krakatit*, *Bílá nemoc* nebo *Válka s mlouky* se staly dobře známými i v zahraničí. Taktéž naši vědci vedli boj proti rasismu. Český antropolog, Aleš Hrdlička, který získal ohlas i ve Spojených státech, neustále prosazoval rovnocennost a jednotný původ lidských ras. Žádný člověk, ať se zdá sebevíc odlišný, není nadřazen druhému.⁴⁹ Každý z nás je prostě v konečném důsledku jen pouhým člověkem.

1.8 Ochrana původního obyvatelstva

Na závěr této první části o rasismu bych ráda uvedla pár informací z dnešní doby. Jak bojujeme s eliminací originálních lidských etnik a skupin dnes?

Lidstvo se snaží ochraňovat ohrožené druhy zvířat nebo rostlin. Bohužel z naší smutné historie víme, že v ohrožení byli a jsou také etnické skupiny, původní obyvatelé či přírodní národy. Organizace, která se snaží alespoň v určité míře celosvětově ochraňovat a uchovávat artefakty a památky rozmanitých etnických skupin a národů je UNESCO. Jedná se například o různé malby, lidové výrobky z nejrůznějších materiálů, tradice. Snaží se tak od roku 1980. Ohledně ochrany obyvatelstva se nabízí známá *Deklarace lidských práv*, schválená Valným shromážděním Organizace spojených národů v roce 1948. Organizace spojených národů vyhlásila od roku 1995 každoročně 9. srpen jako *Mezinárodní den původních obyvatel*. Tento den byl vyhlášen za účelem zvýšení povědomosti o těchto menšinách a upozornění na jejich nejistou budoucnost. Vzhledem k utlačování a diskriminaci těchto skupin je jejich samotná existence a zachování jejich kultury kriticky ohroženo.⁵⁰

V roce 2007 opět Valné shromáždění Organizace spojených národů ratifikovalo *Deklaraci o právech původních obyvatel*. Ačkoliv s Deklarací nesouhlasily státy jako

⁴⁹ WOLF, Josef: *Lidské rasy v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000, str. 56-57.

⁵⁰ ČESKÝ ROZHLAS, iRozhlas: Mezinárodní den původních obyvatel má připomenout domorodé menšiny [online] 2011 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/mezinarodni-den-puvodnich-obyvatel-ma-pripomenout-domorode-mensiny_201108090715_lmanouro.

například USA či Austrálie kvůli vysokému počtu původních obyvatel, nakonec byla prosazena. Deklarace bohužel není právně závazná. Členské státy alespoň symbolicky vyzývají, aby respektovaly jejich autonomii, právo na půdu a naleziště.⁵¹

Pokud jde přímo o rasismus, jeho nesmyslnost připomíná v kalendáři každý 22. duben jako *Evropský den akcí proti rasismu*.⁵²

Ještě výraznější je však 21. březen, který je znám jako *Mezinárodní den za odstranění rasové diskriminace*. Proč byl vybrán 21. březen, vysvětluje událost z roku 1966. V Kapském městě, v Jihoafrické republice, ve čtvrti Sharpevill došlo k demonstraci proti nerovnoprávnosti černošských obyvatel. Tehdy demonstrovalo 5000-7000 lidí, kteří byli nakonec policií násilně zastaveni, což se neobešlo bez obětí. Umřelo 69 lidí, přičemž minimálně 180 bylo zraněno. Útok policie byl odůvodněn a obhájen tím, že demonstrace černošských obyvatel byla provokací. Podle slov podplukovníka Pienara „*se mentalita domorodce neslučuje s klidnou demonstrací, a proto bylo nutné proti nim zasáhnout násilím*“.⁵³

Tato událost vedla samozřejmě k dalším protestům a vláda nakonec uvěznila přibližně 18 000 lidí. Organizace spojených národů nakonec mimo jiné reagovala na boj proti rasismu uspořádáním Světové konference proti rasismu. Ta se konala v roce 2001 v Durbanu a měla za cíl projednat boj proti rasismu a xenofobii v Jihoafrické republice, potažmo shrnutí boje proti rasismu vedeného OSN.

„Hrůzy rasismu - otroctví, holocaust, apartheid nebo etnické čistky vždy zasadí hluboké rány obětem a vrhnou stín odsouzení na viníky. Tyto hrůzy v různých formách stále existují. Dozrál čas, abychom se jim postavili a přijali proti nim komplexní opatření. Světová konference proti rasismu přijala akční plán, který obsahuje pravidla, strukturu a prostředky k zajištění plného respektování rovnosti a důstojnosti všech a plného dodržování lidských práv. Po dobu tohoto roku 2001 se státy zavázaly hledat způsoby, jak prosadit posun vnímání těchto problémů v našich myslích a srdcích. Naším cílem je

⁵¹ ROZVOJOVKA: Nadbyteční ve vlastní zemi. [online] 2009 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/738-nadbytecni-ve-vlastni-zemi.htm>.

⁵² UDÁLOST DNE: Den boje proti rasismu. [online] 2009 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <https://udalosti.signaly.cz/0904/den-proti-rasismu>.

⁵³ INFORMAČNÍ CENTRUM VLÁDY: Mezinárodní den za odstranění rasové diskriminace. [online] 2011 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/tema/mezinarodni-den-za-odstraneni-rasove-diskriminace-82308/tmplid-560/>.

*zajistit všem lidem bez rozdílu pohlaví a věku takový život, v němž budou moci uplatňovat své schopnosti a práva za podpory solidarity všech členů naší lidské rodiny.*⁵⁴

V této práci se také budu věnovat reprezentaci výše objasněného fenoménu, rasismu. Jelikož jsem jasně ukázala, že rasismus je, byl a nejspíš bohužel nadále bude součástí lidské společnosti, je také přítomen v nejrůznějších složkách zábavy, médií, popkultury, umění. Z naší minulosti se dochovalo nespočet rasistických karikatur namířené například na Židy perzekuované v období nacismu. Dodnes jsou rasistické vtipy o Židech či Romech na denním pořádku. Velký podíl na šíření rasismu mají v dnešní moderní době sociální sítě. Šíří poplašné zprávy, vtipy, narážky, hoaxy. Jedním z důvodů, proč lidé zveřejňují takové příspěvky na sociálních sítích, může být právě zábava. Takováto zábava může bohužel více či méně i podvědomě ovlivnit, poupravit názor lidí na určité menšiny.

Rasismus je také součástí narativních příběhů v hudbě, literatuře, filmech, seriálech. Rasismus přitom může být zobrazován jako neškodný či dokonce pozitivní a prospěšný jev. Na druhé straně může být v těchto příbězích ale také poukazováno na jeho špatnost, nekorektnost, negativní vliv na společnost,...

⁵⁴ INFORMAČNÍ CENTRUM VLÁDY: Mezinárodní den za odstranění rasové diskriminace. [online] 2011 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/tema/mezinarodni-den-za-odstraneni-rasove-diskriminace-82308/tmplid-560/>.

2 NARATOLOGIE

2.1 Definice naratologie

Dříve než poukážu na rasismus v jednotlivých narativních příbězích, podívám se na to, co tvoří takové narativní vyprávění a příběh jako takový. Právě naratologie je součástí literární teorie a obecně je známá také jako teorie vyprávění.

Kubíček definuje naratologii takto: „*Naratologie je vnímána jako systematická teorie poskytující základní instrumentář pro analýzu narativních textů.*“⁵⁵

Díky naratologii tedy můžeme narativ/vyprávění rozklíčovat a lépe ho pochopit. Podle strukturalistů se narativ skládá z *příběhu* a *diskursu*. Do příběhu jednoduše spadá obsah tedy události, které daný příběh vytvářejí. Také jsou jeho součástí existenty, tedy postavy a prostředí příběhu. A diskurs je podle strukturalistů způsob, kterým se obsah příběhu vyjádří.⁵⁶

„*Jednoduše řečeno, příběh je to, co je v narativu zobrazeno, a diskurs způsob, jakým je to zobrazeno.*“⁵⁷

Formalisté podobně rozlišili *fabuli* a *syžet*. Fabule představuje materiál skládající se kompletně ze všech událostí, které tvoří narativ. Fabule je to, co se stalo. Syžet je příběh, vyprávěn narativem za použití všech událostí.⁵⁸ Pokud mohu tyto informace shrnout jednoduše a stručně, syžetem se čtenář dozvídá fabuli.

Jak teoreticky pojmut to, kde se tyto narativní příběhy složené z *příběhu* a *diskurzu* či jinak řečeno *fabule* a *syžetu* odehrávají?

Podle Doležela, pokud nemluvíme například o literatuře faktu, či žurnalistických textech, čteme narativní příběhy, které spadají do tzv. fikčního světa. Autor, který vytváří fikční svět, samozřejmě čerpá ze světa skutečného, reálného. Pro svůj fikční svět si ze světa skutečného vypůjčuje lidské hodnoty, reálná fakta, historické události, místa a tvoří něco, co tu předtím nikdy neexistovalo.⁵⁹

Čtenář poté čtením fikčního světa tento svět rekonstruuje a to podle svých preferencí a cílů, se kterými k recepci fikčního světa přistupuje. Čtenář fikční svět hodnotí, vstřebává a popřípadě si jej osvojuje. Čtenář poté může tento fikční svět v rámci

⁵⁵ KUBÍČEK, Tomáš: *Dějiny disciplíny*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 15.

⁵⁶ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 18.

⁵⁷ Tamtéž, str. 27.

⁵⁸ Tamtéž, str. 19.

⁵⁹ DOLEŽEL, Lubomír: *Heterocosmica: Fikce a možné světy*. Praha: Karolinum, 2003, str. 34.

recepce zařadit mezi své zkušenosti ze světa reálného. Fikční svět se tak může stát součástí jeho reálného světa.⁶⁰

Doležel ukazuje, že skutečnost těchto textů není automaticky snižována tím, že se texty, které obsahují fikční světy nazývají slovem „fikční“. Jasně uvádí, že fikční texty vytvářejí skuteční lidé-autoři, a to za pomoci skutečného nástroje-lidského jazyka a tyto světy jsou určeny pro skutečné lidi-čtenáře, recipienty. Až poeticky vysvětluje, že se nazývají „fikční na funkčním základě, protože slouží jako médium pro tvorbu, zachování a sdělování fikčních světů. Jsou to pokladnice fikčnosti ve světě skutečnosti, pokladnice, kde výtvořiny spisovatelské představivosti jsou neustále k dispozici vnímavým čtenářům. I když čtenáři mohou být časově, zeměpisně nebo kulturně vzdáleni od tvořivého aktu, mají kdykoliv platné pozvání k návštěvě a užívání té obrovské knihovny, kde jsou uchovávány imaginární říše“.⁶¹

2. 2 Vyprávění

„Vyprávění můžeme chápat jako příčině propojený řetězec událostí, který se odehrává v čase a prostoru. Vyprávění je to, co obvykle míníme slovem příběh (...). Vyprávění obvykle začíná určitým stavem, který se na základě kauzálního vzorce postupně proměňuje, až nakonec dospívá do stavu nového, jímž vyprávění končí. Naše zapojení do příběhu se odvíjí od toho, nakolik jsme schopni porozumět vzorci proměny a neměnnosti, příčiny a následku, času a prostoru.“⁶²

„Vypravování příběhu spočívá ve výběru jednotlivých elementů dění (situací, postav, dějů) a některých jejich vlastností.“⁶³

„Autor píše narativní text za tím účelem, aby vytvořil fikční svět; čtenář prostřednictvím narativního textu tento svět objevuje. V narativní komunikaci – která je osobitým druhem literární komunikace – se tedy narativní text uplatňuje jako prostředek konstrukce a rekonstrukce fikčního světa. Narativní fikční svět je mnohorozměrová významová struktura, jejímiž hlavními složkami jsou děj, postavy, a prostředí (přírodní i kulturní).“⁶⁴

⁶⁰ DOLEŽEL, Lubomír: *Heterocosmica: Fikce a možné světy*. Praha: Karolinum, 2003, str. 35.

⁶¹ Tamtéž, str. 41.

⁶² BORDWELL, David – THOMPSONOVÁ, Kristin: *Umění filmu. Úvod do studia formy a stylu*. Praha: Akademie múzických umění, 2011, str. 111-112.

⁶³ SCHMID, Wolf: *Narativní transformace: dění — příběh — vyprávění — prezentace vyprávění*. Brno: Ústav pro českou literaturu, 2004, str. 24-25.

⁶⁴ DOLEŽEL, Lubomír: *Narativní způsoby v české literatuře*, Praha: Český spisovatel, 1993, str. 10.

„*Narativní forma je nejběžnější u fikčních filmů, ale může se objevit ve všech dalších základních typech filmů. K narativní formě se často obracejí například dokumenty.*“⁶⁵

Základem pro nějaké vyprávění je sdělení *něčeho*. Jsou zde tedy dvě strany: určitý původce tohoto sdělení, což může být skutečný autor sdělení, implikovaný autor (rekonstruovaný čtenářem) a možný vypravěč příběhu. Také na druhé straně figuruje příjemce. Ten může existovat například jako skutečný posluchač, čtenář, nebo divák. Narativ může být vnímán jak lidským zrakem nebo sluchem a některá díla vnímáme oběma smysly. Pouze zrakem můžeme vnímat například komiks bez přidaného textu, mluvené slovo naopak vstřebáme pouze sluchem.⁶⁶ Oba smysly můžeme naopak využít například u filmu nebo divadelní hry.

U narativů nemáme však jako příjemci k dispozici kompletně veškeré detaily. Některé jsou záměrně či nezáměrně vypuštěny, nejsou součástí příběhu a některé lze logicky domyslet. Například čtenář textu je může logicky odvodit na základě své představivosti. Vzniká tak jedna z mnoha dalších interpretací díla, která se samozřejmě může lišit čtenář od čtenáře. Čtenář se tedy nepodílí na samotném sdělení narativu, ale na sdělení reaguje přímou interpretací.⁶⁷

Ve filmovém narativu může divák pozorovat celky i detaily. Aby dílo dávalo smysl, autor divákovi ukáže ty části příběhu, které jsou podle něj podstatné tak, aby vytvořily jednotný celek. Divák si tyto části poskládá a prázdné mezery doplní sám na základě své vlastní životní zkušenosti z běžného života či zkušenosti, kterou má s uměním.⁶⁸

Tyto prázdné mezery, které se v každém díle objevují, se liší médium od média. V práci se budu nejvíce zabývat právě filmem a literaturou. To jsou ostatně dvě média, která se většinou každému vybaví, pokud o nějakém příběhu mluvíme.

Pokud divák musí rozklíčovat konkrétní postavu, pochopit ji, ve filmu má po vizuální stránce výhodu. Ve filmu jednoduše vidí konkrétní oblečení, typ postavy, účes, vidí řeč těla, pohyby. Co naopak nevidí, jsou myšlenky a vnitřní emoce, jednoduše to, co se odehrává v hlavě postavy. Tyto vnitřní emoce může nepřímo pochytit z výše uvedené

⁶⁵ BORDWELL, David – THOMPSONOVÁ, Kristin: *Umění filmu. Úvod do studia formy a stylu*. Praha: Akademie múzických umění, 2011, str. 111.

⁶⁶ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 27.

⁶⁷ Tamtéž, str. 28.

⁶⁸ Tamtéž, str. 29.

řeči těla, nebo přímo z jeho slov. Otázka je, zda jsou tyto projevy upřímné, nebo hrané. V literatuře naopak nevidíme konkrétní postavu, ano, autor ji může detailně popsat. Také může ale postavu popsat zcela neurčitě. I tak je zde v obou případech jistý prostor pro čtenářovu představivost. Autor taktéž může v díle popsat konkrétní myšlenky nebo vnitřní pocity postavy.⁶⁹

2.3 Příběh

Pokud zachováme členění narativu jak jej vysvětlovali strukturalisté a jak o něm mluví Seymour Chatman, pokusím se na následujících stránkách objasnit několik základních důležitých prvků, které narativ tvoří. V následující části tedy poukážu na samotný příběh, události, které jej tvoří a také na existenty-prvky, které daný příběh dotvářejí. Mezi existenty řadíme postavy a prostředí příběhu.

„Příběh označuje vyprávěné události, abstrahované od jejich rozložení v textu a uspořádané chronologicky, a zahrnuje také účastníky těchto událostí.“⁷⁰

„Jako takový je příběh součástí větší struktury, již někteří nazývají „rekonstruovaný“ (nebo „reprezentovaný“) svět (nebo „rovina“), tj. fikční „realita“, v níž budou žít postavy příběhu a budou se odehrávat jeho události.“⁷¹

Seymour Chatman definuje příběh například tak, že „v jistém smyslu představuje kontinuum událostí předpokládající úplný soubor všech myslitelných detailů, tj. těch detailů, které si lze představit na základě běžných zákonů fyzického univerza“.⁷² Dodává, že „v praxi jde ovšem o to kontinuum a ten soubor detailů, které čtenář skutečně vyvodí, a vzniká zde tedy prostor pro rozdíly v interpretacích“.⁷³

„Příběh tedy neobsahuje nic jiného než fakta explicitně představená v textu, denotované situace, postavy a děje. A představená fakta jsou částí příběhu jen těmi vlastnostmi, které jsou konkretizovány hodnocením explicitně podaným v textu. Všechny vnější i vnitřní situace, děje a vlastnosti, které si k zobrazeným událostem můžeme a často i musíme domýšlet, tedy vše více či méně jednoznačně implicitní, zůstává buď definitivně,

⁶⁹ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 29.

⁷⁰ RIMMON-KENANOVÁ, Shlomith: *Poetika vyprávění*. Brno: Host, 2001, str. 11.

⁷¹ Tamtéž, str. 14.

⁷² CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 27.

⁷³ Tamtéž.

nebo prozatím (...) v neohraničenosti dění, tedy mezi elementy dění a jim příslušejícími vlastnostmi, které nebyly vybrány.“⁷⁴

2.3.1 Událost

Událost je jedním z hlavních prvků, které vytvářejí příběh.

*„Událost je nejmenší stavební jednotka příběhu a definuje ji změna stavu. Událost je nutně spjata s postavou.“*⁷⁵

V naratologii můžeme podle Chatmana o událostech uvažovat ve dvou rovinách: jednání a dění. Jednání stejně jako dění způsobuje změnu. V jednání dochází ke změně, která někoho ovlivňuje, nebo někdo sám změnu způsobí. Pokud jsou tyto změny natolik stěžejní, mluvíme o těch, kteří je způsobují, nebo o těch, kterých se změna přímo dotkla, jako o postavách.⁷⁶ V dění je nutná predikce a zaměřujeme se na postavu, která je zde stěžejní.⁷⁷

To, jak je daná událost důležitá, závisí na tom, jaký má dopad a vliv na samotný děj. Taková událost mění děj a způsobuje v něm změny. Podmínkou je, že se událost v příběhu musí opravdu stát a ne být pouhou domněnkou či představou postavy. Událost je také silně navázána na děj příběhu.⁷⁸

Události příběh spojují dohromady. Mohou ovlivňovat nejen konkrétní postavy, ale také celý děj. To, jak významná událost pro příběh je, závisí podle Schmidta na pěti následujících vlastnostech. Tyto vlastnosti nám poskytují výčet klíčových atributů, díky kterým můžeme události v příbězích lépe rozpoznat, pojmenovat a hodnotit. Událost můžeme hodnotit podle toho, v jakém měřítku má vliv na děj příběhu a postavy v něm obsažené. Dále závisí na tom, jakou mírou očekávatelnosti událost disponuje a zda je událost spíše neočekávatelná. Třetí vlastnost události se týká míry vlivu na děj. Událost může ovlivnit jednu postavu, stejně tak ale může zcela změnit ráz příběhu a zcela ovlivnit děj. Čtvrtým bodem je nevratnost události. Událost disponuje vlivem na následující dějovou linku a může vést k vyvrcholení příběhu. Poslední vlastnost události je její neopakovatelnost. Ačkoliv se samozřejmě některé události a jejich motivy v narativech

⁷⁴ SCHMID, Wolf: *Narativní transformace: dění — příběh — vyprávění — prezentace vyprávění*. Brno, 2004, str. 20.

⁷⁵ KUBÍČEK, Tomáš: *Příběh*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 41.

⁷⁶ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 44.

⁷⁷ Tamtéž, str. 45.

⁷⁸ KUBÍČEK, Tomáš: *Příběh*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 42.

opakují a podobají se sobě navzájem, nejsou nikdy zcela totožné a událost je tak jednou z jejích dalších verzí.⁷⁹

O tom, co tyto postavy zažili, se můžeme dozvědět několika způsoby. Může se tak stát neverbálně, například nás o činnosti postavy informuje vypravěč. Postava nám také může svou činnost sama oznámit v přímé řeči. Nebo nám může být umožněno jakoby nahlédnout do mysli postavy.⁸⁰

Již Aristoteles přišel s myšlenkou, že události jsou spolu provázané, souvisí jedna s druhou a v příbězích se zrcadlí příčina a následek. Události po sobě jdoucí jsou vázány příčinou a ta může být buď explicitní, nebo implicitní. Tyto příčiny a následky mohou někdy vypadat jako čistě náhodné a nesouvisející, nicméně v klasickém vyprávění se jejich spojitost vždy objasní. Aristoteles, či současnější Paul Goodman, si tuto „teorii příčiny“ vysvětlují pravděpodobností. Pravděpodobnost se přitom s postupujícím dějem zužuje a v závěru vyniká nutné a jednoznačné rozuzlení.⁸¹

Pravděpodobnost není ale nahodilá, nýbrž odkazuje k ideálnímu světu, takovému, jaký by měl být. Tato pravděpodobnost vychází ze všech předešlých textů i zkušenosti každého člověka s okolním světem. To znamená, že některé obecné pasáže či detaily příběhu nemusejí být uvedeny či zobrazeny a čtenář si je dokáže domyslit a představit.⁸² Pokud je v příběhu situace, která se vymyká všeobecnému porozumění či je překvapivá, může ji vypravěč určitým způsobem osvětlit tak, aby nebyla pro recipienta matoucí.⁸³

V příběhu se tedy události vzájemně prolínají. Seymour Chatman, po vzoru Rolanda Barthesa, mluví o tzv. jádrech. To jsou okamžiky, které jsou zlomové a mají významný dopad na pokračující děj. Jádra jsou milníky, u kterých se rozhodne, jakým směrem bude příběh pokračovat. Jádro určuje následující děj příběhu. Při vnímání navazujícího děje lze v dějové lince rozpoznat jádra, která po sobě následují, kdy jedno jádro ovlivní jádro další.⁸⁴ Vypuštěním jádra se může zhroutit celá kostra příběhu. Jádra jsou v dějové lince doplňována tzv. satelity. Satelity jsou události, které nemají významný vliv na celkový děj. Úkolem satelitů je podrobněji doplnit jádro, obohatit ho o hlubší popis, rozvinout jej. Jádro je hlavní základ, ke kterému se jen přidávají další

⁷⁹ KUBÍČEK, Tomáš: *Příběh*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 43-45.

⁸⁰ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 45.

⁸¹ Tamtéž, str. 45-47.

⁸² Tamtéž, str. 51.

⁸³ Tamtéž, str. 52.

⁸⁴ Tamtéž, str. 54.

rozvíjející doplňky. Pokud by se tato událost-satelit z děje vymazala, nemělo by to zásadní vliv na logickou strukturu děje a celkový příběh. Samozřejmě tato skutečnost může snížit recipientův estetický prožitek z díla, jeho jedinečnost a komplexnost, děj ale významně nenaruší.⁸⁵

Kooperace jader a satelitů může v dějové lince vést recipienta k pocitu překvapení nebo napětí. Momenty překvapení a napětí mohou spolu spolupracovat, nebo může být v narativu obsažen jen jeden z nich. S napětím je v uměleckých dílech pracováno častěji. Moment překvapení má totiž největší účinek, pokud dílo recipujeme poprvé. S každou další recepcí se překvapení snižuje a tak může vytrácet i zajímavost díla. Pocit napětí je naopak v díle udržitelnější a lze jej v narativu docílit pomocí různých náznaků.⁸⁶

Chatman rozlišuje časové linky narativu na čas, kdy je diskurs čten a čas, kdy události narativu „jakoby“ probíhají. Narativ v nás vzbuzuje pocit přítomnosti teď a tady. Pokud nás narativem provází vypravěč, jsou takové pocity přítomnosti dva. Vypravěč nastoluje svým uvedením a vyprávěním přítomný čas a zároveň zde máme další časovou linku samotného příběhu, která většinou probíhá díky vypravěči v minulém čase. Pokud v narativu nefiguruje vypravěč, máme zde jeden čas příběhu a to příběh samotný.⁸⁷

Již Aristoteles a po něm spousta dalších, se pokoušelo utvořit kategorie různých osnov. Každý narativ by se tak dal „zaškatulkovat“ do patřičné kategorie.⁸⁸ Aristoteles bezpochyby položil základ literární vědě. Aplikovat konkrétní typologii osnov na všechny příběhy však není zcela reálné. Svět kolem nás jednoduše nefunguje tak, že vše můžeme jednoznačně označit za zlo či dobro. Lidi různých barev pleti, jazyků, původů nemůžeme škatulkovat do předem stanovených tabulek.

Taktéž ani v naratologii nelze vždy postupovat podle předem stanovených pravidel a typologií. Ačkoliv se mnozí snažili navázat na Aristotelovu myšlenku rozřídění dějových osnov, nemůžeme je považovat za směrodatné. Jak ukazuje Chatman, dějové struktury závisejí na několika dalších jevech. Svě vždy hraje kultura a schopnost každého jedince dané konkrétní kultuře porozumět. Dále je důležitá součinnost literárních a uměleckých kódů a naše osobní zkušenosti z každodenního lidského života. Z toho je

⁸⁵ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 55.

⁸⁶ Tamtéž, str. 60-61.

⁸⁷ Tamtéž, str. 64.

⁸⁸ Tamtéž, str. 88.

jasně patrné, že se zatím nepodařilo vytvořit zcela přesnou typologii, na základě které by bylo možné jednoznačně roztřídit dějové osnovy všech narativů.⁸⁹

2.3.2 Postava

Nedílnou součástí příběhu jsou existenty a jedním z existentů je postava. Pro Doležela jsou postavy také jednou z nutných podmínek příběhu, potažmo narativu. Pro příběh je stěžejní přítomnost minimálně jedné postavy. Dodává, že přesto může existovat možnost, kdy na začátku nějakého příběhu či na jeho konci žádná postava nefiguruje. Přesto uvádí jasné stanovisko. O opravdovém narativním příběhu můžeme mluvit pouze za předpokladu, že v možném vyprávěném světě existuje minimálně jedna postava.⁹⁰

Existují různé a odlišné úhly pohledu, kterými lze nahlížet na význam postavy a její důležitost. Jedni tvrdí, že postava může být jen pouhou skládkou písmen v řadě za sebou, přenesené na papír. Že jsou jen pouhým konstruktem příběhu, jednou z jeho součástí. Mluvit a přemýšlet o nich jako o svébytných postavách je odmítáno a pakliže někdo postavu vnímá jako svébytnou bytost, může na to být nahlíženo jako na bláhovost s jasnou známkou neporozumění narativu.

Druhým názorovým hlediskem je to, že na postavy, ať již si od nich uchovááme menší či větší odstup, se můžeme dívat jako na postavy, které jsou inspirovány skutečným životem a připomínají nám lidské bytosti, se kterými se můžeme běžně setkat v našem životě. Logicky k nim tedy přistupujeme zcela jinak, než jen jako k písmenkům na papíře, nebo obrazům ve filmu.⁹¹

I sám Aristoteles se snažil o teorii postavy a poskytl snad možný základ pro jednu z výše uvedených teorií. Pro Aristotela jsou ústředním jevem postavy její činy. To, jaká postava opravdu je, její vlastnosti, emoce, to je až druhořadé hledisko. Základní rozlišení postav stojí na tom, zda je postava dobrá nebo špatná. Aristoteles staví proti sobě zlo a dobro, špatnost a ctnost. Jakoby neexistovalo nic mezi tím. Další popisné prvky, které tvoří dle Aristotela povahu postavy, mohou být vyjádřeny zcela prostě, například stručným popisem bohatý či chudý.⁹² Aristoteles opět poskytl základ teorie postavy, je ovšem zcela jasné, že není dostačující a není možné ji dnes v naratologii aplikovat.

⁸⁹ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 99.

⁹⁰ DOLEŽEL, Lubomír: *Heterocosmica: Fikce a možné světy*. Praha: Karolinum, 2003, str. 46.

⁹¹ RIMMON-KENANOVÁ, Shlomith: *Poetika vyprávění*. Brno: Host, 2001, str. 39-40.

⁹² CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 114-115.

Podobně i pozdější teoretické směry, zmiňme například strukturalismus nebo formalismus, čerpaly z Aristotela. Postava není podle nich v příběhu příliš důležitá. Spíš než její vlastnosti, povaha, morálka je opět důležité jednání postavy a její činy. Na postavy nelze nahlížet jako na opravdové lidi, postava je jen jedna z funkcí příběhu.⁹³

Podle Chatmana ale nemá smysl řešit to, zda je v narativu důležitější postava nebo struktura a děj příběhu, jako to například pokládali za důležité Aristoteles, strukturalisté, formalisté, pro které byla postava vůči osnově příběhu podřadná. Seymour Chatman jednoduše tvrdí, že „*o příbězích se dá mluvit jen tam, kde se vyskytují jak události, tak existenty. Události nemohou být bez existentů. A ačkoli je pravda, že text může obsahovat existenty bez událostí (portrét, deskriptivní esej), nikoho by nenapadlo nazývat jej narativem*“.⁹⁴

Podle mého názoru nelze na postavy nahlížet jen jako na písmena nebo obrazy, které vnímáme svým zrakem z divadelního hlediště nebo z křesla kinosálu. Naprosté odmítnutí a „zabití“ postavy mi přijde příliš radikální, stejně tak jako mi přijde bláhové považovat za bláhové ty, kteří o postavách uvažují a diskutují s druhými jako o svěbytných postavách a charakterech. Ano, postavy v narativech nejsou z masa a kostí, nemůžeme si na ně šáhnout, a jako lidé s menší či větší mírou rozumu chápeme, že mezi námi a narativními postavami existuje určitý odstup a mez. Přesto, že si toto uvědomujeme, více než často hledáme podobu narativních postav, jejich pocity a osobnost na stránkách knih. Stejně tak často vyhlížíme na filmovém plátně další náznaky a tajnosti, které nám charakter postavy dokreslí, a někdy marně toužíme, aby závěrečná scéna filmu nikdy neskončila. Dnes a denně se zamilováváme do filmových a literárních postav. Pláčeme s nimi a někdy pro ně, smějeme se jim nebo s nimi, někdy je nenávidíme nebo i jimi opovrhujeme. Chceme si je vzít za muže či ženu, chceme je adoptovat, chceme je ochraňovat, chceme se jim pomstít, chceme je potrestat, chceme, aby trpěly. To vše a mnohem více v nás vyvolávají postavy v příbězích. Nehledě na to, že dnes se na filmových a literárních postavách stavějí celé reklamní kampaně a často se stávají značkou či kultem. To by bylo ovšem na delší rozbor.

Ale i Seymour Chatman nesouhlasí s tím, že postavy jsou jen pouhá písmena v knihách, která vytvářejí jen a pouze imaginární a fikční postavu. Uvádí, že právě postava je mnohdy to jediné, co si recipient z celého díla pomatuje. Recipient si například

⁹³ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 116.

⁹⁴ Tamtéž, str. 118.

nemusí vybavovat jediné slovo, které postava v díle vyřkla. Může si dokonce oblíbit postavu, aniž by řekla jediné slovo, ať se jedná o pantomimu či například balet.⁹⁵ Taktéž postavy nemají jen funkční podstatu. Jsou svébytné a otevřené. Každý člověk na základě informací, které získal v rámci diskursu jakéhokoliv média, si za pomoci svých individuálních zkušeností a vědomostí skládá jednotlivé střípky dohromady. Vzniká tak postava, která se může v nuancích lišit u každého recipienta.⁹⁶

Pokud jde přímo o typologii postav, existují mnohé ve snaze rozlišit je. Známe pojmy jako *plochá* a *kulatá postava*, dále například *jednoduchá* a *komplexní* nebo *statická* a *dynamická*, kdy statická postava je jednoduše stálá a dynamická je pružná, proměnlivá.⁹⁷

Na podobné rozlišení postav poukazuje Seymour Chatman, který si vypůjčuje termíny jako *plochá* a *plastická* postava. Plochá postava se většinou vyznačuje jedním hlavním rysem. Přesto se nevyklučuje, že postava může dělat významné činy a nemusí prvoplánově odkazovat k některému známému typu postavy, na které jsme ve svém životě nebo ve fikčních příbězích zvyklí. Postavu a její činy ale můžeme díky tomu lépe odhadnout a dopředu již máme jistá očekávání. Také si ji lépe pamatujeme, dokážeme ji lépe popsat, snad proto, že je jednodušší. Plastické postavy naopak nevynikají pouze jedním hlavním rysem, ale jsou složitější. Postava může být rozporuplná, nestálá a plná protikladů. Může nás pořád udivovat, dokonce šokovat. Tuto postavu, naopak od ploché, se nám většinou nedaří popsat jednoduchým přímočarým způsobem. Postava je složitější, komplikovanější. Díky více detailům, které nám byly odkryty, máme pocit, že je nám postava bližší a důvěrně ji známe.⁹⁸

Plastické postavy jsou otevřené, nejsou nikdy ukončené, jsou „věčně živé“. Postava nás natolik pohlcuje, že se k ní neustále vracíme a přemýšlíme o ní, což může trvat i nějaký čas. Chceme jí jakoby „přijít na kloub“. Snažíme se jí pochopit, snažíme se dobrat výsledku. Existuje tolik variant, proč daná postava jednala takhle a ještě více variant, jak by se mohla postava zachovat jinak. U plastických postav není nic striktně

⁹⁵ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 123.

⁹⁶ Tamtéž, str. 125.

⁹⁷ KUBÍČEK, Tomáš: *Příběh*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 67.

⁹⁸ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 137-138.

dané, protože existuje spousta možností a nepoznaných momentů, které si my lidé chceme ujasnit a pochopit.⁹⁹

Pokud mám poukázat na rozlišení, která lidé používají při hodnocení postav téměř denně, jsou to obecně známé termíny, jako například *hlavní* a *vedlejší* postava. Dále, snad po vzoru Aristotela, běžně rozlišujeme postavy na *kladné* a *záporné* či *hrdina* a *padouch*.

2.3.2.1 Charakterizace postavy

Rimmon Kenanová uvádí, že pokud chceme postavu blíže poznat, může nám pomoci buď přímá definice, nebo nepřímá prezentace. Přímá definice je jednoduše řečeno popis postavy, který nám může být předložen například vypravěčem. Z jeho komentářů a slov se dozvídáme, jaká postava je, co ji například charakterizuje. Nepřímá prezentace nám naopak postavu slovně nekonkretizuje, ale přímo ukazuje a představuje. My si na základě těchto viditelných prvků a někdy náznaků, popis postavy a její charakter konstruujeme sami.¹⁰⁰

Abychom postavu blíže poznali a pochopili její charakter, všímáme si několika aspektů, které nám mohou být nepřímo prezentovány. Co charakterizuje člověka, stejně jako fiktivní postavu v narativu, je její jednání, na které kladl důraz Aristoteles. Jednání může osvětlit pocity postavy, názory, cíle, povahu, pohnutky.

Také promluva a řeč postavy nám může mnohé odhalit. Postava může komentovat a hodnotit své okolí, tedy prostředí příběhu. Velmi důležitým zdrojem poznání je pro recipienta i to, když jedna postava hodnotí ty druhé. Informace tak získáváme například z přímé řeči, monologu, vnitřních myšlenek postavy¹⁰¹ nebo z dialogu dvou postav.

Styl, jakým postava promlouvá, to, s jakou pečlivostí či nedbalostí volí slova, nebo zda mluví v dlouhých souvětích nebo naopak ve velmi strohých větách, to vše nám může o postavě mnohé vypovědět. Může to například prozrazovat něco o jejím vzdělání, společenském postavení, či povaze a nátuře.¹⁰²

Ve filmu si dále můžeme velmi dobře všimnout toho, zda postavu trápí některá z vad řeči, zda postava mluví rychle nebo pomalu, nebo zda je její hlas hluboký, dynamický, rozechvělý, ...

⁹⁹ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 138.

¹⁰⁰ RIMMON-KENANOVÁ, Shlomith: *Poetika vyprávění*. Brno: Host, 2001, str. 66-67.

¹⁰¹ KUBÍČEK, Tomáš: *Příběh*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 68-69.

¹⁰² RIMMON-KENANOVÁ, Shlomith: *Poetika vyprávění*. Brno: Host, 2001, str. 71.

Při charakterizaci postavy vytanou mnohým na mysl především vnější vlastnosti. Právě vzhled postavy bývá často to hlavní, co si pamatujeme. Pokud například někdo zmíní film *Kult hákového kříže* (American History X, r. Tony Kaye, 1998), který budu rozebírat v poslední části této práce, může se nám zprvu vybavit především postava svalnatého, holohlavého muže, který má na hrudi vytetovaný velký hákový kříž.

Obr. 2 – Hlavní postava filmu *Kult hákového kříže*.

Popis postavy se samozřejmě trochu liší v literatuře a ve filmu. V literatuře můžeme mít často velmi stručný a strohý popis vzhledu. Více pak záleží na naší představivosti a životních zkušenostech, na základě kterých si danou postavu představujeme a rekonstruujeme ve své mysli. Pokud je popis postavy strohý, máme jako čtenáři více prostoru a volnosti pro dotvoření postavy. Postava například může v naší mysli získat tvář člověka, kterého známe osobně, nebo jej známe z filmového průmyslu.

Ve filmu je ovšem popis postavy zcela jiný. Film nám jako přímému divákovi nedává tolik prostoru pro dotvoření individuální podoby postavy. Jednoduše nám fyzický vzhled postavy předkládá přímo a bez obalu, aniž by vyžadoval naši výraznější angažovanost.

Jméno postavy také může mnohé vypovědět a naznačit. Jméno může symbolizovat povahu, povolání, hlavní povahový rys postavy.¹⁰³ Může se jednat o skutečné jméno postavy nebo například pouze o přezdívku. Vzpomeňme si na obecně známé pohádkové postavy, jako jsou *Popelka* nebo *Růženka*. Také název filmu nám může

¹⁰³ KUBÍČEK, Tomáš: *Příběh*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 69.

mnohé napovědět. Například film nazvaný *Komorník* (The Butler, r. Lee Daniels, 2013), se zabývá životním příběhem černošského sluhy, který celý svůj život pracoval jako soukromý komorník či sluha, a to na historickém pozadí amerického boje za občanská práva Afroameričanů. Název filmu nám odkrývá celoživotní poslání postavy a dokresluje i povahový charakter skromného, mlčenlivého a pokorného muže.

Také to, jaké postava zastává postavení ve společenském žebříčku, je jistou charakteristikou postavy.¹⁰⁴ My, čtenáři a diváci, žijeme ve světě, kde jsme obklopeni hodnotami správnými či špatnými. Podle toho také soudíme nejen lidi kolem nás, ale také postavy, o nichž čteme a díváme se na ně. Jak již bylo mnohokrát řečeno, fiktivní svět rekonstruuje každý z nás na základě našich vlastních zkušeností. Názor na postavu si můžeme vytvářet, sice každý z nás trochu jinak, ale přesto i na základě toho, zda je někdo lékař, popelář, obchodník s „bílým masem“, dobrovolník v Africe, zahradník, soudce, uklízečka, prezident, duchovní, či bezdomovec.

Ráda bych se opět jen velmi stručně dotkla toho, co je primárně tématem této práce, a tedy rasismus. Při popisu postavy bývá velmi často uvedena také barva kůže. V literatuře můžeme vidat popisy jako nezaměstnaný Afroameričan, postarší běloch, Američan - konzument, prohnáný Žid, pracovitý Asiat, hloupý Ir, thajská masérka,... Pokud nejsou vyřčeny přímo, mohou být naznačeny. To vše samozřejmě může mít vliv na čtenářovo vnímání dané rasy a to negativně nebo pozitivně. Slovní spojení jako například prohnáný Žid, italský mafián a mnohé další, bývají často zevšeobecňovány, někdy dohnány až do extrémů. Literatura i film s tím velmi často pracují, vsázejí na osvědčené a známé společenské stereotypy. Ve filmu je to velmi běžné a na základě stereotypů bývají dotvářeny postavy a do konkrétních rolí obsazováni herci. Barva kůže může být někdy kvůli předsudkům vnímána jako ukazatel společenského postavení. To samozřejmě působí i ve filmu, kde je kůže postavy vždy zřetelná. Ve filmu může být s těmito obecně známými stereotypy pracováno různě. Může jich být zneužito, čímž jsou tyto stereotypy potvrzovány, nebo naopak může být jejich přežitek záměrně vyvracován. Divák tak může být o svých představách stále dokola utvrzován, nebo může být naopak překvapen. Výběr či popis postav mu může narušit jeho zažitě představy a třeba i očekávání, která od postav a příběhu měl. Takovým zbořením stereotypu může být hlavní postava ve snímku *Kult hákového kříže*, jehož fotografii jsem zařadila do obrazových příloh již v předchozím textu. Muž, který svým vzhledem dává společnosti jasně najevo

¹⁰⁴ KUBÍČEK, Tomáš: *Příběh*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 70.

své přesvědčení a ideologii, se v průběhu příběhu mění. Přestává být rasistou a nesouhlasí s nacistickou ideologií. Právě tato skutečnost může v divákovi vzbuzovat překvapení a pochybnosti.

Prostředí postavy také může danou postavu recipientovi více přiblížit a dokreslit. Například to, s jakými dalšími postavami tráví daná postava volný čas, s jakými postavami se ztotožňuje v názorech, hodnotách, oblékání, koníčcích, to vše nám může postavu lépe přiblížit a recipientovi více otevřít. Tak si může recipient utvořit pomyslný okruh postav, které jsou v sounáležitosti s postavou hlavní a podle toho k nim vykazují nechuť či sympatie.¹⁰⁵

To, v jakém prostředí byla postava vychovávána, kde žije, kde pracuje, kde tráví volný čas a mnohé další, to vše může o postavě mnoho vypovědět. Recipient si z těchto informací vyvodí o postavě spoustu dalších postřehů a poznatků, které samozřejmě mohou a nemusí být vždy zcela objektivní.

U typologie postav může své sehrát i médium, které nám postavu předkládá a představuje.¹⁰⁶ Film a literatura či například divadlo, může pomoci recipientovi nahlédnout do mysli postavy. Postava nám může osvětlit své city, emoce, myšlenky. Film může pracovat s divákem a oko kamery se může stát okem divákovým. Podobně rozmlouvá s divákem například Woody Allen ve své slavné *Annie Hallové* (*Annie Hall*, 1977). Přesto, ať se film snaží sebe víc, nikdy nemůžeme postavu poznat dokonale. Vždy budou momenty, které nám zůstanou skryty, myšlenky, které nebudou nikdy vyřčeny. S postavou také nemůžeme strávit 24 hodin denně, což ukazuje na okamžiky, které nám nikdy nebudou zcela osvětleny. Nemůžeme mluvit se všemi osobami, které ji obklopují nebo znají lépe než my. A i kdyby nám postava přeci jen sdělila své pocity a myšlenky sebevíc obšírněji, může lhát. Vše nakonec může být jen pouhou přetvářkou, klamem, hrou.

To je ale možná ta skutečnost, která nás na postavách tak fascinuje. Víme, že vždy tady bude existovat jisté napětí a vzrušení mezi námi a postavou. Navždy budou u každé postavy přetrvávat pochybnosti, neurčitost, váhání, nejistota. Pokaždé, když čteme knihu a koukáme na film, vstupujeme vědomě do rizika, že postavu nikdy nemůžeme na 100% poznat. A ačkoliv si někdy sebevíc myslíme, že postavu známe a ano, může se nám zdát

¹⁰⁵ KUBÍČEK, Tomáš: *Příběh*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 71.

¹⁰⁶ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 139.

blízká, skutečná a živá, nikdy ji ve skutečnosti kompletně nepoznáme. Její tajemství nám budou navždy skryta. A to je dobře. To je to, co nás pohání, co nás udržuje v činnosti. To je to, co v nás probouzí touhu po poznání, přemýšlení, vede nás to ke spekulacím, nápadům, možným i nemožným scénářům. Denně otevíráme s dychtivostí nové knihy a sledujeme nové filmy a poznáváme nové a nové tváře a charaktery.

A ačkoliv si uvědomujeme, že postavy existují ve fikčním světě, koukáme na ně pouze na plátně či na obrazovce notebooku, přesto o nich mluvíme a přemýšlíme jako o lidech z masa a kostí. Mluvíme s druhými o jejich nemocech, problémech a úspěších, ačkoliv se jedná o filmovou postavu, kterou ztvárňuje pouhý herec.

2.3.3 Prostředí

Jak jsem již jednou uvedla, podle Chatmana se příběh skládá z událostí a dále z prostředí příběhu a postav.

Zobrazení prostoru se liší ve filmu a v literatuře. V literatuře figuruje prostor pouze v mysli recipienta. Slova v knize přetváří na základě své představivosti do obrazů ve své mysli. Ve filmu je nám naopak ukázán konkrétně, není zde takový prostor pro recipientovu představivost, protože nám autor filmu daný prostor jednoduše již ukázal.

Ve filmu lze prostor příběhu vyjádřit různými prostředky. Kamera a vzdálenost objektivu vzhledem k opravdové velikosti existentu mohou měnit jeho zdánlivou velikost. Stíny mohou pomoci zobrazit vlastnosti povrchů. Neméně důležitá je hra světla, jejich intenzita, nebo to, jak kamera existent zaostřuje. Existent také vždy zaujímá určitou polohu v obraze a to vzhledem k okolním existentům a také vůči kameře, která jej snímá. Zobrazení pohybu existentu může být velmi ovlivněno stříhem.¹⁰⁷

Jak již bylo uvedeno, v literatuře velmi záleží na představivosti čtenáře. Záleží také na tom, kdo čtenáři předkládá informace a z jaké pozice. Obraz příběhu může čtenáři zprostředkovávat například vypravěč nebo přímo jedna z postav příběhu.¹⁰⁸

Film je jednoduše postaven na tom, že zobrazuje obrazy a tvůrci jsou mimo jiné omezeni tím, co ve filmu dokáží zobrazit a co ne. Filmový obraz je vždy ohraničen. V literatuře jsme naproti tomu závislí na popisu vypravěče nebo postavy, ale popsáno

¹⁰⁷ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 101-105.

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 107.

může být naprosto cokoliv. Je možné, aby prostředí příběhu nebylo konkrétní. Může být naprosto nereálné a filmově nezobrazitelné.¹⁰⁹

Postava je nutně spjatá s prostředím, protože její jednání se děje na pozadí prostředí příběhu. Prostředí postavu doplňuje, vypomáhá jí, dotváří ji, stejně jako dotváří náladu a charakter celého příběhu.

To, kolik popisných informací získá čtenář při četbě narativu, záleží na autorovi. Čtenář si pak na základě získaných informací rekonstruuje prostor příběhu ve své mysli. Ačkoliv ale může být autorův popis velmi konkrétní a hustý, přesto nemůže být nikdy naprosto kompletní a celistvý. Vždy zde vznikají místa nedourčenosti, mezery v příběhu, které nejsou zcela zaplněny. Každý recipient tak automaticky vyplňuje tyto mezery sám na základě své vlastní interpretace. Současně tak příběh dotváří, zasahuje do něj a přeskupuje jej tak, aby jej uchopil jako celek.¹¹⁰

Žánr narativu také jistým způsobem předurčuje jeho prostředí. Aby byl žánr narativu pro recipienta uchopitelný a čitelný, bývají v něm zakomponovány prvky, které ho o daném žánru ujišťují.¹¹¹ S takovými postupy při práci s popisem prostředí se běžně můžeme setkat například u pohádek, hororů, detektivek, ...

Také struktura textu vymezuje jeho prostor. V narativu je vždy vymezen začátek a konec. Na začátku je recipient uveden do děje a do prostoru příběhu, má čas se jakoby „rozkoukat“. ¹¹² Stejně jako má narativ začátek, má i svůj konec, který je recipientem očekáván. U konce vyprávění recipient očekává rozuzlení, jasný výsledek, konečné stanovisko, pointu, ve které všechny dílky zapadnou do sebe ...

Závěr příběhu bývá často rozlišován na konec uzavřený a otevřený. U uzavřeného konce přichází příběh s jasným rozuzlením. Recipient sice nemusí s předloženým koncem souhlasit a může si přát konec odlišný, autor mu ale již konec díla představil. U otevřeného konce nemáme striktní stanovisko. Recipient ví, že mu bude předloženo jisté rozuzlení a vyvrcholení příběhu, nicméně závěr není zcela dotažen do cíle. V tomto případě nemusí recipient nabýt dojmu uspokojení a zadostiučinění. Není ukojena jeho touha po „vhodném“ konci, jeho přání není naplněno. Tento pocit neuspokojení může být paradoxně právě jednou z forem uspokojení. Recipient si může otevřený konec přehrávat

¹⁰⁹ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 111.

¹¹⁰ KUBÍČEK, Tomáš: *Příběh*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 78.

¹¹¹ Tamtéž, str. 84.

¹¹² Tamtéž, str. 92.

v myslí stále dokola a může vymýšlet nekonečně mnoho dalších možných verzí konce. Zároveň si libuje v představě, že je naprosto nemožné, aby se někdy dopátral opravdového konce, takového, kdy by existovala jen jedna možnost, která byla přichystaná samotným autorem.¹¹³ Podobně na nás může působit konec již zmíněného filmu *Kult hákového kříže*. Divák po zhlédnutí filmu přemýšlí, zda si hlavní postava udrží své nově získané lepší „já“, nebo se naopak vrátí zpět ke svému dřívějšímu rasistickému postoji a za smrt svého bratra se afroamerickému chlapci nekompromisně pomstí.

I Aristoteles přispěl svou teorií o struktuře příběhu, která ukazuje, že příběh má jasnou souslednost: začátek, střed, konec. Seymour Chatman ukazuje, že tato teorie má uplatnění zejména v narativu. Tato souslednost ovšem není moc reálná v skutečném životě. V narativu recipient nutně vyhlíží konec, ví, že ho konec příběhu jednoduše čeká a ví, že tento konec byl někým vykonstruován. V reálném životě také mnohdy mluvíme o začátku a konci. Nicméně jakýkoliv konec není v reálném životě nikdy tak absolutní, jako je to například ve filmovém nebo literárním příběhu.¹¹⁴

Součástí prostředí příběhu mohou být i další postavy, které plní vedlejší funkci. Jsou to pouhé kulisy, které dokreslují děj, sekundují hlavní postavě, jsou prostředím příběhu. V minulosti vznikaly teorie, které měly za cíl vytyčit rozdíl mezi postavami a pouhými „kulisami“. Jeden systém rozlišení ukazuje Chatman a vzápětí poukazuje na jeho mezery. Podmínky pro rozlišení postavy jsou údajně tři, postava má biologický charakter, má jméno, a je pro děj důležitá. Ukazuje se ale, že ačkoli nějaký prvek v příběhu je člověkem, neznamená to, že se ihned stává opravdovou postavou. Ve filmech je velmi často a ve velkém měřítku využíváno komparsu. Jsou to lidé z masa a kostí, přesto nejsou významnými postavami, na kterých daný příběh stojí. Stejně tak se hlavní postavou může stát abstraktní objekt, smyšlená postava, věc, zvíře, rostlina, přírodní živel, ... To, že v ději objevuje objekt, který má jméno, nutně neznamená, že to je hlavní nebo stěžejní postava. V historických románech, stejně jako v jiných narativech se objevují jména postav. Tato jména však dokreslují danou situaci, navozují děj, a nemají v příběhu další významnou funkci. Objeví se a rychle zmizí. Postava by také pro děj měla být důležitá. Přesto se tento bod nezdá jako nezlomné měřítko. Věc nebo postava může v příběhu způsobit zvrát, moment překvapení, může být příčinou a spouštěčem jednání

¹¹³ KUBÍČEK, Tomáš: *Příběh*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 96-97.

¹¹⁴ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 47.

hlavní postavy. Přesto její funkce může být pouze chvilková a jednorázová. Je to jen jedna z dalších kulis, pomůcek, nebo lákadel.¹¹⁵

Přestože se postava v příběhu bezpochyby vyskytuje, má jméno a je pro děj důležitá, podle Chatmana se význam postavy pro příběh odvíjí především od počtu jejích vlastností, kterými postava oplývá a které jsou předkládány recipientovi. Čím více těchto vlastností postava má, tím je skutečnější, opravdovější a stává se opravdu postavou a ne jen kulisou a potažmo prostředím.¹¹⁶

2.4 Diskurz

Narativ se po *příběhu* skládá také z *diskurzu*.

Diskurzem se v naratologii rozumí podání příběhu, způsob jeho (textové, obrazové, verbální, pohybové) realizace. Možností jak příběh prezentovat, je nezměrné množství: může mít podobu vyprávění o minulých událostech, může být vyprávěn, jako by se teprve děl v aktu vyprávění, popřípadě jako by se teprve měl stát. Příběh může být vyprávěn některou z postav, ať už hlavní či vedlejší, ale také může být prezentován vypravěčem, jehož přítomnost si v aktu vyprávění třeba ani neuvědomujeme. Zprostředkovan může být vypravěčem, jemuž bezmezně důvěřujeme, ale také vypravěčem, u kterého pochybujeme, zda to, co vypráví, se ve fikčním světě opravdu odehrálo. Příběh může být podán jako vyprávění o skutečných událostech, ale i jako smyšlená historika, která si nenárokují věrohodnost. Může být prezentován tak, že se nejprve dozvíme, jak vše dopadne, a pak zpětně zjišťujeme příčiny nastalých událostí, ale rovněž tak, že nás způsob prezentace drží v napětí až do nečekaného závěru. Způsob, jakým je příběh vyprávěn, výrazně určuje významovou výstavbu díla.¹¹⁷

2.4.1 Čas

Jednou ze základních složek narativu jsou události. Tyto události probíhají v určitém čase a musí být zachována jejich posloupnost. Čas narativu můžeme rozlišit na čas, ve kterém probíhá samotný příběh a na ten, ve kterém je daný příběh předkládán-vyprávěn. Čas příběhu není skutečný měřitelný čas. Opět na tento čas nahlížíme skrze naše vlastní zkušenosti, které jako lidé se skutečným časem máme. Za čas vyprávění je považován

¹¹⁵ CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008, str. 145-146.

¹¹⁶ Tamtéž, str. 147.

¹¹⁷ HRABAL, Jiří: *Narativní diskurz*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 103.

rozsah čteného textu v prostoru. Někdy může také představovat čas, který potřebuje recipient k tomu, aby se daným narativem probral a vstřel jej.¹¹⁸

Pokud budeme chtít sledovat slet událostí v příběhu, můžeme vyzorovat dva různé postupy. V některých narativech jsou události uspořádány postupně přesně tak, jak šly za sebou. Jiné narativy si mohou s touto posloupností pohrávat a chronologii událostí porušit tak, aby toto porušení posloužilo cílům narativu. Pokud by se dva odlišní čtenáři pokoušeli o časovou analýzu příběhu, musí prvně seřadit události tak, jak šly chronologicky za sebou a příběh rekonstruovat. Poté se mohou snažit porovnávat chronologické události s tím, jak jsou události v narativu předkládány. Interpretace a analýzy obou čtenářů se ovšem mohou lišit, což nemusí znamenat chybu analýz, může jít jen o prostou rozdílnost ve vnímání a chápání narativů a odlišných životních zkušenostech čtenářů.¹¹⁹

2.4.2 Vypravěč

„Výběr elementů dění a jejich vlastností provádí ve fikčním díle vypravěč. Autor mu jakoby svěřuje narativní materiál ve formě událostí, jež jsou produktem jeho autorské vynalézavosti, ale autor sám se v představeném světě jako vybírající instance neobjevuje. Tím, že vypravěč vybírá elementy svého příběhu, vkládá do dění linii smyslu, která určité elementy dění spojuje a jiné nechává stranou. Řídí se přitom kritériem relevance elementů pro příběh, který právě vypráví.“¹²⁰

Vypravěč není autorem narativu. Je to nástroj, kterým je každý narativ vyprávěn. Čtenář vypravěče vytváří během aktu četby narativu. Vypravěč může ve čtenáři evokovat existenci skutečné postavy, někdy je ale vypravěč jen prostou strategií, jak narativ zprostředkovat. Také se můžeme setkat s tím, že vypravěč na nás působí dojmem, že je samotným autorem narativu. Ačkoliv nám autora opravdu může připomínat svým jménem, osobností, projevem, vypravěč nikdy není skutečným autorem. Vypravěč je vždy jen mluvčí, je to jakýsi prostředník mezi narativem a čtenářem. A pokud existuje narativ, musí existovat i vypravěč.¹²¹

¹¹⁸ HRABAL, Jiří: *Narativní diskurz*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 104-106.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 108-109.

¹²⁰ SCHMID, Wolf: *Narativní transformace: dění — příběh — vyprávění — prezentace vyprávění*. Brno: Ústav pro českou literaturu, 2004, str. 25.

¹²¹ HRABAL, Jiří: *Narativní diskurz*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 124.

O vypravěčově osobnosti můžeme spekulovat. Jako recipienti můžeme získat o vypravěčovi určité informace a tak si jej jako postavu konstruujeme a představujeme v určitých obrysech. Ukazatelem toho, že v díle vypravěč opravdu figuruje, je to, že je příběh vyprávěn v první osobě.

Další možností samozřejmě je, že o vypravěčovi nevíme téměř nebo vůbec. Jako recipienti se sami sebe tážeme, kdo nám vůbec daný příběh vypráví a z jaké pozice či z jakých pohnutek.¹²² A existuje i další rozlišení, vypravěč může být v příběhu skutečně přítomen, může být vně, být jedna z postav. Další možností je, že vypravěč není do příběhu zatažen, není jednou z postav příběhu.¹²³

Vypravěč se nám samozřejmě může jevit jako nespolehlivý. O jeho vyprávění můžeme začít mít pochybnosti a naše důvěra k němu se vytrácí. Vypravěč nás ovšem uvádí do fikčního světa, ve kterém si jednoduše nemůžeme jeho tvrzení nějakým způsobem prověřit a dojít k jednoznačnému stanovisku *pravda* versus *lež*. Navíc k vyprávění příběhu většinou logicky přistupujeme už s jistou dávkou důvěry vůči vypravěči, který nám příběh předkládá. Tato důvěra ovšem nemusí ustát celou dobu vyprávění příběhu a my jako recipienti můžeme během vyprávění zpozornět a začít mít pochybnosti. Pochybnosti mohou být někdy spuštěny například tím, že si konkrétní prvky ve vypravěčově vyprávění příběhu navzájem odporují a nejsou v souladu. Vypravěč také může informace o sobě překrucovat navzdory hodnotícím názorům ostatních postav, nebo může být jeho popis zcela v rozporu s jeho následnou interpretací událostí či dalších prvků příběhu.¹²⁴ Ať to je jakkoliv, Hrabal ukazuje, že nespolehlivý vypravěč je ten, který nakonec, ač to dělá neúmyslně, sám sebe usvědčí z nespolehlivosti.¹²⁵

Už jsem se několikrát zmiňovala o myšlenkách a pocitech postav. Jak ale můžeme my jako čtenáři nakouknout do tak soukromé a osobní roviny, jakou jsou myšlenky? V naratologii, potažmo v umění, je možné naprosto „vše“.

Jednou z možností, jak jsou v literatuře zprostředkovány myšlenky, je vnitřní monolog. Postava tak mluví v první osobě jednotného čísla, ovšem pouze v duchu. V textu to může být někdy naznačeno například tak, že nenajdeme v těchto pasážích uvozovky, které by hlasitou přímou řeč signalizovaly. Seymour Chatman také používal termín *proud vědomí*. Ten odlišoval od vnitřního monologu tak, že proud vědomí jsou na

¹²² HRABAL, Jiří: *Narativní diskurz*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 125.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Tamtéž, str. 137.

¹²⁵ Tamtéž, str. 140.

rozdíl od vnitřního monologu někdy až chaotické, nahodilé myšlenky, jakoby záblesky, které vzájemně nemusí souviset s následujícími událostmi příběhu. Hrabal oba tyto prvky řadí do vnitřního monologu.¹²⁶

Další varianta je tzv. *vyprávěný monolog*. Postava tak promlouvá nahlas a ve třetí osobě. Třetí varianta je *psychovyprávění*, které je vyprávěno také ve třetí osobě. Je však trochu odlišné od vyprávěného monologu, je zde více patrný odstup mezi vypravěčem a myšlením postavy a vyprávění často obsahuje slovesa, která vyjadřují lidské vnímání.¹²⁷

Vypravěč může také využívat *sebereflexivní vyprávění*. Zde vypravěč nekomentuje přímo příběh, ale spíš diskurz. Komentuje tedy způsob svého vyprávění, to, jak příběh předkládá recipientovi. Vysvětluje, proč volil tento způsob a ne jiný, proč mluvil v této osobě atd.¹²⁸

¹²⁶ HRABAL, Jiří: *Narativní diskurz*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013, str. 141-143.

¹²⁷ Tamtéž, str. 143.

¹²⁸ Tamtéž, str. 144-145.

3 KONKRÉTNÍ PŘÍBĚHY REPREZENTUJÍCÍ RASISMUS

3.1 Žid Süß

Jako první rozebírané dílo představím kontroverzní snímek *Žid Süß*. Film byl natočen na popud Josepha Goebbelse roku 1940 režisérem Veitem Harlanem. Již těchto pár informací napovídá, že film měl sloužit především jako mocný nástroj nacistické propagandy. První záběr filmu nás uvádí do tematiky snímku a symbolicky zachycuje velkou Davidovu hvězdu a osmiramenný svícen. V následujících úvodních titulcích si můžeme všimnout upozornění od tvůrců filmu, že snímek je založen na historických faktech. Následně se ocitáme v roce 1733 ve městě Stuttgart. Již podle samotného názvu snímku usuzujeme správně, že hlavní postavou je Žid jménem Joseph Süß Oppenheimer. Ten využije své šance, když se vlády ujímá vévoda Karl Alexander Württemberský. Tomuto zavalitému panovníkovi stačí ke štěstí málo, šperky, peníze, dobré víno a krásné ženy. Zmíněný Süß toho využívá. V té době neměli Židé umožněn volný vstup do měst. Jako bohatý, ale nenápadný a bezvýznamný Žid, se Süß nakonec lstí ocitá na vévodském dvoře. Ačkoliv se „přestrojí“ za řádného německého občana, oholí své pejzy a změni účes a oblékání, jeho pravou identitu brzy všichni stejně rozpoznají. Vévoda je Süßův dlužník a tak se mu postupně jeho lstmi, vychytralostí a vypočítavostí podaří i přes odpor ostatních získat vévodovu přízeň. Získává stále více majetku a s tím i daleko více moci. Z vévody se stává jen pouhá figurka a mocným vládcem země je nenáviděný Žid. Tomu se podaří nepředstavitelné a vymůže vstupní právo do měst pro všechny Židy. Ti nakonec zastávají různé funkce v soudnictví nebo vybírají daně a poplatky. Pro Süsse není nic nemožné, neexistuje pro něj žádná překážka, neštítí se ničeho a nezdráhá se pro své cíle použít jakékoliv praktiky. Situace se vyhroutí natolik, že chce svrhnout ministerskou radu. Současně s tím stále usiluje o jednu dívku. Kvůli tomu se nezdráhá uvěznit jejího otce a mučit jejího manžela. Dívky se nakonec zmocní, znásilní ji, ta se zoufale rozhodne ukončit svůj život. Tím vyvrcholí celý příběh. Manžel dívky přinese její mrtvé tělo před palác. Země stojí jen krůček od revoluce. Následně náhle umírá vévoda. Süß tak ztratil svého jediného mocného spojence, jehož pravomocí a přízně celou dobu zneužíval. Süß je uvězněn a radní připravují jeho obžalobu. Své slovo získává jeden z radních, dívčin otec. Ten podle jeho slov netouží po pomstě, ale po pouhé spravedlnosti. Ačkoliv existují proti Süssovi různá závažná obvinění, nic není tak závažným prohřeškem jako to, že se Žid smísí s křesťanskou ženou. Tak je Süß odsouzen k trestu smrti oběšením. Jako důvod jeho odsouzení je uveden právě výše zmíněný prohřešek. Trest je podle obžaloby

spravedlivý a slouží jako příklad pro ostatní lidi. Süß je nakonec oběšen. Před svou smrtí prosazuje svoji nevinu a tvrdí, že za vše může vévoda, jehož byl věrným sluhou a plnil pouze jeho přání a příkazy. Hodlá se vzdát svých domů a peněz a touží po životě. Není mu to však nic platné. V oblasti Württembergu pak vstupuje opět v platnost zákaz vstupu všech Židů do měst.

Film měl v Německu ve 40. letech 20. století symbolizovat jasné a nekompromisní stanovisko. Film sloužil jako výstraha toho, co Židé mohou napáchat, pokud si árijská rasa nedá pozor. Snímek demonstruje to, čeho je každý Žid schopný. Svou vychytralostí, manipulací a lstí dokáží ovládnout téměř kohokoliv a cokoliv. Dokáží se ujmout moci, měnit nastolené zákony a normy. Jsou schopni nekompromisně vládnout, neštítí se jakýkoliv praktik. Pokud nebudou árijci obezřetní, Židé se ujmou moci, získají všechnu majetek a také znesvěť početné křesťanské árijské ženy.

Snímek si tak jasně klade za cíl vzbudit v divákovi odpor k Židům. Je zde ukázáno dobro a zlo. Süß je přímo ztělesněním zla. Pomalu a postupně rozežírá celou společnost. Ti „dobří“, celá německá společnost ctihodných občanů, jsou proti němu téměř bezmocní. To Süß je ten, který tahá za pomyslné nitky. On se stává panovníkem a svými praktikami se stává nedotknutelným. Süß je vyobrazen s až ďábelským pohledem. Zároveň je ukázáno, že ačkoliv se zpočátku snažil zamaskovat svůj původ, každý Němec Žida bezpečně pozná. Film také ukazuje, že jeden Žid mohl zničit celý národ a to v roce 1733. Je tedy více než žádoucí považovat tento snímek za jasné varování i pro rok 1940. Snímek v té době vidělo několik miliónů lidí, je tak zcela jasné, že film splnil očekávání nacistů a stal se mocným nástrojem tehdejší propagandy. I postoj otce mrtvé dívky se snaží divákovi vsugerovat hodnoty moudrého a čestného muže. Ačkoliv se mu kvůli Süßovi zhroutil celý život, on netouží po pomstě. Nectí primitivní židovský zákon „Oko za oko, zub za zub.“. On touží po prosté spravedlnosti. Zároveň je tím největším prohřeškem to, že se špinavý a bezcenný Žid fyzicky zmocnil jeho nevinné křesťanské dcery.

Film se nesnaží poukazovat na rasismus, jako na něco špatného. Tehdejší tvůrci nejspíš ani film rasisticky nevnímali. Byl naopak považován za snímek s pravdivostní hodnotou. Měl sloužit možná jako edukace a také výstraha a varování. Měl přesvědčit i ty poslední nerozhodné o tom, že Židé jsou zkázou pro lidskou společnost. Snímek jim nenásilně podsouvá nezpochybnitelný fakt, že Židé jsou ve společnosti zhoubným jevem, který se musí vymýtit dřív, než bude pozdě. Film dobře pracuje s emocemi. V divákovi může například vzbuzovat strach, odpor či nenávisť vůči Židům, také soucit a pocit sounáležitosti s truchlícím manželem a otcem a ostatními trpícími, nevinnými Němci,

kterým Žid ublížil. Snímek měl diváky vyburcovat k aktivní nenávisti vůči Židům. Němci se navíc do filmových postav mohli velmi dobře vžít, mohli se do nich vcítit, protože opět žili ve světě, který se rozděloval na Židy a árijce. Jak jsem již uvedla v první části této práce, rasové teorie byly předkládány jako vědecké fakty, o kterých se nepochybovalo. Stejně tak tento film byl jistě považován za zcela vědecky opodstatněný, ukazoval to, že Židé jsou vůči árijské rase opravdu podřadní. Až dnes jej shledáváme jako zcela rasistický, plný nacistické propagandy a manipulace. To vše jasně potvrzuje fakt, že film je dnes v Německu zařazen mezi zakázané filmy a jeho promítání musí mít pouze opodstatněné důvody, například edukaci.¹²⁹ Film může být i pro dnešní generace něčím poučným. Ukazuje, čeho všeho byli nacisté schopní a jak mistrně se snažili zmanipulovat celý národ. K propagandě velmi chytře využili filmový průmysl, který je dostupný všem a na začátku 20. století se těšil rychle vzrůstající oblibě. Podobně i dnes může zábavní průmysl v podobě sociálních sítí, filmů, seriálů a knih nenápadně podsouvat nekriticky smýšlejícím masám nebezpečné názory a vize.

3.2 Komorník

Jako další snímek volím filmové zpracování příběhu pod názvem *Komorník* (The Butler). Tento příběh se zcela liší od předchozího film *Žid Süss*. *Komorník* i následující filmy již nebudou rasismus ospravedlňovat, podporovat či vyvolávat. Následující snímky mají za cíl poukázat na jeho destruktivní důsledky. Film *Komorník* natočil Lee Daniels v roce 2013. Film je inspirován skutečným životním příběhem. Uvedla jsem ho mimo jiné proto, že časový úsek děje popisuje celý jeden lidský život. Taktéž nás v průběhu děje stručně seznamuje s některými významnými událostmi spjatými s rasismem v USA během 20. století.

Tento film by se dal popsat jako cesta jednoho černošského chlapce z bavlníkové plantáže až do Bílého domu. Ne, není to film o Baracku Obamovi, ačkoliv i ten bude mít v příběhu své místo. Film je inspirován skutečným příběhem Eugena Allena, který od roku 1952 do roku 1986 sloužil jako komorník několika americkým prezidentům.

Příběh začíná pohledem na starého muže, který čeká ve vstupní hale. Starý muž na začátku příběhu je vlastně náš vypravěč, provází nás celým svým životním příběhem a celým filmem. Následuje kamerový záběr, kdy v noci visí na stromě dva oběšené

¹²⁹ ČESKÝ ROZHLAS: HRDINA.CZ. Na antisemitském filmu Žid Süss se podíleli i Češi [online] 2015 [cit. 2019-07-18]. Dostupné z: https://www.irozhlaz.cz/hrdina70/_zprava/na-antisemitskem-filmu-zid-suss-se-podileli-i-cesi-1483217.

černoši. Scéna je výstižně okomentována citátem Martina Luthera Kinga Jr.: „*Temnota nedokáže zahnat temnotu. To dokáže pouze světlo.*“ Pohled na dva oběšené černochy nás uvádí do problematiky příběhu, která jej protkává od začátku do konce.

V následujících záběrech se již ocitáme v roce 1926 ve státě Georgia. Zde začíná životní pouť starého muže Cecila Gainese. Vyrostl na jihu USA a pracoval se svými rodiči na bavlníkovém poli. Později, když bílý otrokář zastřelil jeho otce a matka se zbláznila, byl Cecil vzat do domu svého otrokáře, kde pracoval jako sluha, nebo jak se jim na jihu říkalo „domácí negr“. Při vraždě Cecilova otce jsme mohli pozorovat místní poměry, pokud bílý otrokář zabil černocha, nikdo se tomu nepodivoval. Byl to jeho majetek, a pokud by se někdo z otroků stavěl na odpor, mohl být další na řadě. V scéně, kdy mladý otrokář zastřelí Cecilova otce, přichází k tělu otroka stará žena, pravděpodobně matka mladého otrokáře. Pokud bychom očekávali od starší ženy lítost, nedočkali bychom se. Žena jen dala rozkaz ostatním otrokům, aby vykopali jámu a tam Cecilova otce hodili. Cecil tak v dospělosti pochopil, že nemůže na tomto místě zůstat a tak se toulal životem dál. Našel si práci domácího sloužícího, kterou vykonával se vši pílí a pokorou. Postupně se mu podařilo díky svému postaršímu kolegovi získat práci v luxusním hotelu ve Washingtonu, který navštěvoval jeden ze zaměstnanců Bílého domu. Tento muž si Cecila všiml, a tak mu jednoho dne zatelefonovali z Bílého domu, aby se dostavil. Ve scéně, kdy Cecil přijímá hovor, můžeme slyšet vypravěčův komentář, kde vyjadřuje své obavy z telefonátu od bílého muže, neboť od těch vždy čekal jen to nejhorší. Teď byla ale situace jiná. Cecil opravdu získal místo domácího sloužícího v Bílém domě. Život v Bílém domě se s tím na bavlníkové plantáži nemohl porovnávat a Cecil si ho vážil. Diváka však může například zarážet pohovor, který vede s Cecilem vedoucí sloužících, sám černochoch. Na konci pohovoru se na Cecila zadívá a vyjádří názor, že Cecil bude dobrým domácím negrem. Slovo negr, ho na rozdíl od jiných černochochů nepobuřovalo a sám jej používal.

Cecil je se službou v Bílém domě spokojený, vše je podle něj lepší, než pracovat rukama a naráží tím na práci na bavlníkovém poli. Sám je již ženatý a vychovává své dva dospívající syny, podle jeho slov se celý život snažil, aby nezažili to, co on, otročit se svou rodinou na plantáži.

Jenže právě zde se rodí Cecilův životní spor se svým starším synem. Ačkoliv jsou oba černoši, mají rozdílné životní zkušenosti. Oba se narodili na jiném místě a s jinými vyhlídkami a oba vnímají rasismus a boj proti němu rozdílně. Cecil se narodil jako dítě otroků na plantáži, neměl žádná práva, jako dítě ani netušil, že by nějaká práva mohl mít. Byl zvyklý bílým lidem ustupovat, usmívat se podle toho, zda chtějí, aby se na ně usmíval

a říkat jen to, co chtějí slyšet. Byl vděčný za příležitost, že může najednou žít téměř svobodně, byl vděčný za práci, kterou měl a jeho život se nedal srovnat s tím, co zažíval jako dítě. Dělat prezidentovi „domácího negra“ se mu jevilo jako pocta a „práce snů“. Jeho syn to ale viděl jinak. Zažíval dospívání v době, kdy ve Washingtonu sice chodil do školy pro barevné, přesto ale cítil, že se před ním otevírají reálné možnosti boje za svobodu a práva všech černochoů. Nechápal, že jeho otci stačí nečinně přihlížet bezpráví, být zticha a vážit si toho co má, vážit si toho, že jeho život plyne v klidu a relativně svobodně. Nerozuměl, proč jeho otec přehlíží to, co se ještě stále děje na jihu USA. Proto se rozhodl jít studovat vysokou školu na jih Ameriky, do epicentra rasové nesnášenlivosti, kde stále bylo zcela běžné, že černoši byli vražděni a perzekuováni. Na jihu se přidal k organizaci, která bojovala proti rasové segregaci. Zde máme možnost vidět záběry, kde se organizace tajně schází, jsou v ní černí i bílí a učí se být odolní vůči rasovým nadávkám a násilí. Jsou odhodláni bojovat například proti odděleným restauracím pro bílé a barevné. Během svého nácviku vidíme scénu, kdy se připravují na to, že budou i přes nátlak místních sedět v restauraci na místech určených pro bílé. Ostatní členové organizace, bílí i barevní stojí za nimi, křičí na ně a násilím se je snaží dostat z místa pro bílé. Bílému chlapci nejdou vyslovit rasistické nadávky z úst, ale kvůli tréninku na reálný útlak musí. V následujících scénách už opravdu mladí členové organizace usedají na místa v restauraci pro bílé. Servírka je odmítá obsloužit a i přes urážky okolních lidí setrvávají na místech pro bílé celý den. Večer do restaurace vtrhne skupinka místních, kteří již nezůstávají u urážek, ale uchylují se k násilí. Cecilovu synovi vytrysknou horkou kávu do obličeje, dalším ubližují jinak. Spolu s černochoy hájí místa pro barevné i běloch. I on je skupinkou bílých rasistů mlácen a urážen. Vidíme, že ve sporech vyvolaných rasismem nebylo ani tak směrodatné, zda člověk byl černocho, Asiat, nebo běloch. V konečném důsledku bylo stejně zacházeno i s bělochoy, kteří se černochoů zastávali nebo s nimi sympatizovali a bojovali za jejich práva. Takoví lidé byli nazýváni tituly jako například „miláček negrů“, „negromil“ apod.

Podle dnešních zákonů bychom očekávali, že do vězení půjde ta skupinka mladých lidí, která napadla Cecilova syna. Tak se ovšem nestalo. Viníci byli ti, kteří si dovolili usednout na místo určené pro bělochoy. Cecilův syn ale v organizaci setrval a nadále se snažil Americe i médiím ukázat, že to, co je doposud považováno za normální, by mělo být zakázáno. Spolu s dalšími členy se vydali autobusem na tzv. Svobodnou jízdu. Jejich autobus byl ale přepaden organizací Ku-klux-klan, kterou můžeme na filmových záběrech pozorovat, jak opět řadí ve svých typických převlecích, v bílých

kápích, bílém plášti a s hořícími kříži. Ku-klux-klan na autobus zaútočil a nakonec jej spálil ohněm. Cecilův syn útok opět přežil.

Cecil a jeho manželka v tomto boji proti rasismu svého syna nepodporují. Mají ho za blázna a hazardéra, který si neváží svého života. Události v médiích o útocích na černochoy jsou ale čím dál častější a postupně kulminují. Můžeme vidět, že prezidenti, kterým Cecil slouží, ví, že musejí jako hlavy státu zakročít. V záběrech můžeme vidět například J. F. Kennedyho jak ve svém projevu oznamuje Americe, že bude žádat kongres o zákony, které umožní všem Američanům stejná práva. Požaduje zákony, díky kterým budou moci být černoši obslouženi v restauracích, hotelech a obchodech se stejnými právy, jako mají ostatní bílí Američané. Ti, kdo nedělají nic, podle něj přitakávají páchanému násilí a hanbě. V záběrech, které následují po prezidentově projevu, ale již přihlížíme událostem, které následovaly po atentátu na J. F. Kennedyho.

V Americe a hlavně v jižních státech se téměř nic nezměnilo a tak i v tomto filmu vidíme zmínku o událostech, které se odehrávaly v Mississippi v roce 1964 a o kterých pojednává film *Hořící Mississippi* (*Mississippi Burning*, r. Alan Parker, 1988), který budu taktéž prezentovat. V Mississippi byli policejními složkami a členy Ku-klux-klanu zavražděni dva běloši a jeden černocho, kteří chtěli v Mississippi prosadit občanská práva a umožnit černochoům využít jejich volební právo. Tato událost byla známá po celých Státech, lidé o ní diskutovali a sledovali její vývoj.

Dále můžeme vidět následující vývoj událostí, které v Americe následovaly. Byl spáchán další atentát, tentokrát na Martina Luthera Kinga Jr., což vzbudilo reakce nejen v USA, ale i ve světě. Cecilův syn poté opět mění image a stává se členem občanského hnutí Černých panterů. Cílem bylo ovlivnit politiku, odmítali nečinně a pasivně přihlížet a proto také realizovali kurzy sebeobrany. Postupně mu dochází, že oplácet stejnou mincí, tedy násilím, nikam nevede a u Černých panterů dlouho nesetrvává.

Cecilova služba v Bílém domě plyne a jemu díky válce ve Vietnamu nebo apartheidu v Jihoafrické republice dochází, že americkým prezidentům nejde o rasovou rovnoprávnost z upřímných lidských pohnutek. Uvědomuje si, že již nemůže pouze nečinně přihlížet a v tichosti nadále sloužit. Přichází na to, že ačkoliv se svým synem nesoúhlasil a jeho jednání odsuzoval, právě on, svým aktivním přístupem a činy způsobil změny a rozvířil politické i společenské dění. Jeho syn má za sebou minulost a zkušenosti s bojem proti rasismu a z chlapce, který málem nedokončil vysokou školu, se najednou stal muž, který o boji proti rasismu píše knihy, vystudoval politologii a kandiduje do kongresu Spojených států. Cecil tedy dává prezidentu Reaganovi výpověď a z Bílého

domu po mnoha letech odchází. Po určité době se usmíruje i se svým synem a přidává se k demonstraci, kterou jeho syn organizuje, což vyústí k zatčení jich obou. Na závěr příběhu můžeme pozorovat, jak Cecil se svou ženou zestárl a všemi svými silami podporují prezidentského kandidáta Baracka Obamu. Příběh *Komorníka* se uzavírá scénou, kterou film začínal. Barack Obama byl zvolen americkým prezidentem, prvním barevným prezidentem v dějinách USA a Cecilia, jako dlouholetého zaměstnance Bílého domu pozval na soukromou návštěvu.

Proč jsem zvolila tento film jako jeden z příkladů reprezentace rasismu? Film je zcela zaměřen na toto téma. Řeší znevýhodnění a útrapy nejen Afroameričanů, ale také ostatních, kterým na nich záleželo. Rasismus je v tomto snímku vyjádřen pomocí rasistických narážek a ponižování a přímých projevů násilí, což mnohokrát vyústilo ve vraždu oběti. Zároveň si ale ve snímku můžeme všimnout rasismu, který je téměř skrytý a nebudí takovou pozornost jako násilí. Tím konkrétně míním dlouholetý boj Afroameričanů za rovnocenné mzdové podmínky a možnost pracovního povýšení, jaké měli bílí Američané. Snímek také od začátku do konce předkládá rasismus jako společenský a politický problém, který požívá a zároveň rozkládá Spojené státy a ukazuje historické milníky, kterými musela americká společnost v boji proti rasismu projít.

Přiznávám, že Cecil Gaines není urputný bojovník za lidská práva v pravém slova smyslu. Zažil si během svého života a hlavně na jeho začátku dost příkoří, v době, kdy na jihu USA neměli černoši vůbec žádná práva. Snad proto byl téměř po celý svůj život připraven v klidu mlčet, neprovokovat a tiše přihlížet s vděčností, že utekl ze spárů bílých otrokářů. V dějové lince tak Cecilia převážně vidíme s poslušností a úctou vykonávat službu komorníka. Pokud by se nesnažil v Bílém domě po několik let vyjednat rovnocenné mzdy pro černochoy i bělochoy, ačkoliv byl denně ve styku s hlavou státu, žádné větší aktivity jsme se nedočkali. O to více působí kontrastně osobnost jeho syna, který za svůj život vystřídal několik hnutí a organizací pro boj s rasismem, několikrát byl v ohrožení života a strávil mnoho času ve vězení. Ačkoliv po celý svůj život hledal to správné řešení rasových problémů, svůj boj nikdy nevzdal. Pro naše téma se mi tak charakter Cecilova syna jeví jako přínosnější. Film zcela jasně není dokumentárním snímkem, ani se o to nesnaží, přesto jasně a stručně ukazuje hlavní historické události útrap a bojů za práva Afroameričanů ve Spojených státech, což se tvůrci filmu také snažili dokreslit skutečnými historickými záběry. Snímek nastiňuje otrokářství a lynčování, ke kterému docházelo dlouhá léta hlavně v jižanských státech, rasovou segregaci v běžném životě, aktivitu Ku-klux-klanu, snahy či pasivitu ze strany několika amerických

prezidentů, atentát na J. F. Kennedyho, vliv Martina Luthera Kinga Jr. a jeho vraždu, hnutí Černých panterů, válku ve Vietnamu, apartheid v Jihoafrické republice, kandidaturu Baracka Obamy a jeho následné zvolení do úřadu amerického prezidenta. Ať již má kdokoliv z nás jakýkoliv názor na Obamovu politiku, bezpochyby bylo jeho zvolení historickým milníkem a mnoho Afroameričanů jeho zvolení považovalo za satisfakci a určité vítězství v mnohaletém boji za rasovou rovnoprávnost černochů v USA. Jeho zvolením se nepodařilo vymýtit rasismus, to se zatím nepodařilo nikomu. Možná, že spíše než prezidentem, stal se pro ně symbolem. Symbolem zadostiučinění, symbolem toho, že získali svá práva a že jeden z nich, je na pomyslném vrcholu.

3.3 Jako zabít ptáčka

Knih, jejichž příběh se točí okolo našeho ústředního tématu, rasismu, je mnoho. Autoři se často ve svých příbězích tohoto tématu více či méně dotýkají, či s ním přímo pracují jako s hlavním námětem.

Jako literární text, který bude reprezentovat literární příběhy, v nichž je zobrazen rasismus, jsem si zvolila knihu *Jako zabít ptáčka*. Kniha americké spisovatelky Harper Lee byla poprvé vydána v roce 1960. Ihned si získala své čtenáře. Kniha dokonce získala prestižní Pulitzerovu cenu a bývá uváděna na seznámech knih, které by měl člověk za svůj život přečíst. Mezi knihami a potažmo narativními příběhy si jednoduše vydobyla své místo. Film byl také krátce po vydání knihy zfilmován, hlavní roli ztvárnil herec Gregory Peck a film získal ocenění několika Oscarů.

O čem tato kniha pojednává? Děj se odehrává ve 30. letech 20. století v malém městečku Maycombu v Alabamě, na jihu Spojených států amerických. Hlavními postavami příběhu je malá osmiletá holčička Jana Louisa, které se povětšinou říká Čipera, a její starší bratr Jem. Sourozenci mají jen svého tatínka, Atikuse Finche, který je právník. Černoška jménem Kalpurnie se stará o domácnost a také o obě děti již od útlého dětství. Společně prožívají poklidný život na americkém jihu. Jako každé děti si užívají letní prázdniny, mají své trampoty ve škole, dovádí se svými přáteli a zažívají různé příhody se svými sousedy. Hlavním středobodem jejich zájmu je jejich sused. Soused, který podle všeho žije v nedalekém domě. Vědí, jak se jmenuje, nikdy však nespátily jeho tvář. Říkají mu Bubu Radley a nejvíce ze všeho se bojí vstoupit na pozemek susedova domu. Jeho postava byla podle dětí opředena tajemnem a tak o něm vymýšlely donekonečna spoustu strašidelných historek a příběhů.

Knihou nás překvapivě provází právě malá osmiletá Čipera. To ona je vypravěčem našeho příběhu. Chronologicky popisuje události, které sama zažila, nebo situace a rozhovory, které si vyslechla. Zpočátku se zdá, že kniha je idylickým příběhem, kterým nás provází malá dívenka, jež popisuje své dětství, které prožila po boku svého staršího bratra a milovaného tatínka. Postupně se ovšem otevírá zcela nová dějová linka. V Maycombu, malém městečku na americkém Jihu kde se všichni znají navzájem, je znásilněna mladá dívka. A protože se příběh odehrává ve třicátých letech 20. století, první a jediný člověk, který je okamžitě obviněn z tohoto zločinu, je černošský mladý muž. Na scénu se dostává Čipery tatínek, Atikus. Ten se stává obhájcem obviněného černocha, Toma Robinsona. Je téměř jediný, kdo ve městě k Tomovi přistupuje bez předsudků. Má důkazy, díky kterým by Tom mohl být osvobozen. Všichni ale tuší, že tento justiční případ je již od samého počátku prohraný.

A o tom tento příběh je. V průběhu celého vyprávění můžeme pozorovat různé rasistické narážky. Černoši jsou na okraji společnosti, slouží jako služební, dělají podřadnou práci. Jsou řazeni na stejnou úroveň jako psi, protože střílet do hlavy psa nebo černocha, to je přeci to samé. Mají svůj kostel, a pokud tam zavítají dvě bílé děti, vyvolává to rozpaky a nepříjemnosti. Je zde jasně znatelná hranice mezi bílými a černými. Pokud se v noci někdo potuluje na soukromém pozemku, nebo se ve městě stane zločin, nepochybuje se o tom, že viníkem musel být jednoznačně některý z místních černochoů. Z vyprávění, i když se Čipera výslovně a záměrně nezajímá o téma rasismu a rasovou segregaci, cítíme postoje jejích sousedů. Čipera je velmi inteligentní a na svůj věk velmi vyspělá a rozumná dívka. Čipěřino vyprávění není záměrně zaměřeno na problematiku rasismu. Roztomile a přitom se vši vážností popisuje svět kolem sebe, a i proto zmiňuje situace, ze kterých vidíme, že si její bílí sousedé zakládají na své barvě pleti a v jejich dialozích je znatelně cítit pocit rasové nadřazenosti. Z atmosféry městečka je patrné, že všichni obyvatelé musejí mít v otázce rasové nadřazenosti jasno a táhnout pomyslně za jeden provaz. Právě proto je člověk, který se snaží černochoům pomoci a pouští si je k tělu více než je obvyklé, soustavně nazýván „negromilem“.

Přes tento většinový názor ale nejsou všichni lidé v městečku stejní. Čipera nás očima dítěte provází celým příběhem. Ačkoliv to Čipera přímo a cíleně nevyjadřuje, svým vyprávěním ukazuje, že tato hranice mezi bělochy a černochoy není ve městě pevně a jasně daná. Děti nemají v sobě automaticky zakořeněné předsudky, nechápou výrazy jako negromil, není jim jasné, proč zločin musí spáchat někdo jen proto, že má jinou barvu pleti než oni. Krásně to dokazuje reakce staršího bratra Čipery, Jema, který se nehodlá

smířit s tím, že by místní soud mohl odsoudit nevinného člověka na základě neexistujících důkazů a to jen proto, že barva jeho kůže je tmavá. Kvůli tomu prožívá vnitřní boj, situace ho rozčiluje a ovlivňuje jeho nálady i chování ke svému okolí.

V boji proti předsudkům zcela vyniká postava Atikuse, který v příběhu vyčnívá jako morální hrdina. Atikus je rozhodnut obhajovat Toma, ačkoliv ví, že to může vážně ublížit nejen jemu, ale také jeho rodině. To se projevuje například výše uvedeným označením „negromil“. Tak je najednou ve městě označován Atikus a potažmo i jeho celá rodina. Čipera se vzhledem ke své dětské naivnosti táže svého otce, kdo to vlastně negromil je.

„...negromil, to je jedno z těch slov, která nic neznamení – jako usmrkanec. Těžko to vysvětlit – používají ho hloupí, ničemní lidé, když si o někom myslí, že přeje černochům na jejich úkor. Přešlo do užívání i u některých lidí, jako jsme my, když chtějí někoho oceňovat sprostým, škaredým přídomkem.“

„Takže ty tedy vlastně negromil nejsi, že ne?“

„Jistěže jsem. Snažím se, seč jsem, milovat všechny lidi... někdy to znamená velké přemáhání – když o tobě řekne někdo něco, co považuje za nadávku, děvenko, to není urážka. To jen dokazuje, jaký je ten člověk ubožák, to tě nemůže ranit.“¹³⁰

Atikus tedy slovo negromil nechápe jako urážku, vlastně je na toto označení hrdý, neboť mu připomíná, že stojí na správné straně, na straně lidskosti a lásky ke svému bližnímu.

I když Atikus ví, že obhajovat Toma je dopředu prohraný boj, nevzdává to. Nejde ani tak o to, zda Toma opravdu odsoudí nebo ne, jde tady o čest, o to, postavit se na stranu dobra. O to, postavit se proti všem, ať to stojí cokoliv. Ví, že mu tento případ může přinést vážné potíže, ví, že bude vyvíjen tlak na něj i na jeho drahé děti. Přesto ví, že musí jít proti většině, musí jakoby jít proti zdi, musí dokázat svým sousedům, sobě a hlavně svým dětem, že předsudky by neměly mít v jejich společnosti místo. Na dotaz proč vlastně obhajuje černocho a vystavuje své děti ostudě a nátlaku, své dceři odpovídá:

„Z mnoha důvodů,“ řekl Atikus. „Hlavním důvodem je, že kdybych ho nehájil, nemohl bych jít se vztyčenou hlavou po městě, nemohl bych zastupovat náš okres v zákonodárném sboru, nemohl bych dokonce ani tobě a Jemovi nakázat, abyste něco nedělali.“¹³¹

¹³⁰ LEE, Harper: *Jako zabít ptáčka*. Praha: Mladá fronta, 2015, str. 111.

¹³¹ Tamtéž, str. 78.

Později v příběhu s Čiperou opět diskutuje na téma jeho obhajování obžalovaného černocho a vysvětluje svůj postoj: „*V téhle při, v případě Toma Robinsona, jde o něco, co se dotýká samé podstaty lidského svědomí - nemohl bych chodit do kostela a modlit se Čipero, kdybych se nepokusil tomu člověku pomoci.*“

„*Určitě se mylíš, Atiku...*“

„*Jak to?*“

„*No protože, jak se zdá, většina lidí věří, že mají pravdu oni a ty že se mylíš...*“

„*Mají jistě právo si to myslet a mají také právo, aby bylo jejich mínění plně respektováno,*“ řekl Atikus, „*ale abych já mohl žít s ostatními lidmi, musím se napřed vyrovnat sám se sebou. Jediná věc, která se neřídí pravidlem většiny, je lidské svědomí.*“¹³²

Právě tyto dialogy podle mého názoru nádherně vystihují atmosféru této knihy. Ačkoliv je vypravěčkou Čipera, a celý příběh knihy se odehrává jakoby na pozadí její postavy, pro téma této práce je pro mě hlavní postavou právě Atikus. Velmi jemně a rozvážně rozmlouvá se svými dětmi, snaží se z nich vychovat rozumné, čestné a laskavé lidi. Lidi, kteří se budou snažit člověka v první řadě pochopit, poznat jej a ne jej ihned odsoudit. A jak příznačně dokresluje naše téma, podle Atikuse by si měl člověk prostě vlézt do kůže druhého člověka a zkusit v ní chvíli chodit, dokud druhého nepochopí.¹³³

Atika pohání vnitřní morální síla. Musí obstát sám před sebou, aby si mohl být jistý i před svou rodinou, sousedy, klienty,... Musí si vážit sám sebe a v životě jednat tak, aby se mohl hrdě podívat jak sám na sebe, tak i druhým lidem do očí. Představuje morální vzor, který by byl hoden následování nejen ve 30. letech minulého století, kdy se odehrává děj knihy a nejen v 60. letech, kdy kniha byla vydána, ale i dnes ve 21. století. Je to zarážející, ale pořád a stále dokola se řeší ta samá témata. Rasismus, pocit nadřazenosti, nenávisť, sobectví, předsudky, nespravedlnost, předpojatost, síla a vliv masové většiny.

Knihu *Jako zabít ptáčka* jsem vybrala z několika důvodů. Kniha je bestsellerem již několik desítek let, je to kniha, ke které se lidé stále a stále vrací a dodnes má toho mnoho co říci. Kniha nekonkretizuje politický kontext, a ani nezabíhá do dobových detailů. Rasismus zde není řešen primárně od začátku knihy až do jejího konce. Přeci jen knihu vypráví malá holčička. Toto téma spíš pořád visí ve vzduchu, pořád ho cítíme a dějem se pomalu prolíná a je neustále naznačováno. Naplno téma rasismu získává na

¹³² LEE, Harper: *Jako zabít ptáčka*. Praha: Mladá fronta, 2015, str. 107.

¹³³ Tamtéž, str. 33.

intenzitě v momentě justičního procesu, kdy si jako čtenáři můžeme v mysli představit prostého, uctivého a hlavně nevinného černocha, jak sedí na lavici obžalovaných za zločin, který nespáchal. Můžeme si jakoby vlézt do jeho kůže a pocítit zoufalost, bezprávi a křivdu, vůči které je proti tehdejšímu nastavení společenských hodnot zcela bezmocný. Se stejnými pocity můžeme vnímat i Atikuse, který po procesu bezmocně odchází ze soudní síně. Kniha ukazuje, že díky rasismu přicházelo o život mnoho nevinných lidí, kteří byli kvůli předsudkům společností odsuzováni a perzekuováni, což vedlo v USA k mnoha justičním omylům. Kniha ale pouze nepopisuje atmosféru té doby a tento konkrétní justiční omyl, přichází také s řešením, které by mohlo těmto situacím zabránit. Řešením je Atikův přístup k životu a ke svým bližním. Ano, někteří lidé páchají zlo, ano, ubližují druhým lidem. Ale dělají to ne proto, jakou mají barvu kůže, ale proto, kým jsou uvnitř. Atikus udává návod, díky kterému si zachoval svou čest a jednal morálně správně. Neodsuzoval člověka podle toho, odkud pochází, jakou má barvu kůže. Přistupoval k němu bez předsudků, snažil se ho prvně poznat a pochopit.

Ano, může to znít jako klišé, může to znít pateticky, naivně, hloupě. To ale tento svět a jednání každého z nás dělá z těchto slov klišé a skepticky je odsuzuje. Protože kdyby úplně každý z nás přistupoval k druhému člověku bez předsudků, se vzájemnou úctou a láskou, kniha *Jako zabít ptáčka* a další podobné knihy a filmy by nikdy nemusely spatřit světlo světa.

3.4 Hořící Mississippi

Mezi další příběhy o rasismu řadím film *Hořící Mississippi*, který byl natočen v roce 1988. Odehrává se však ve státě Mississippi v roce 1964. Opět se silnou výpovědí o lidské povaze, našem jednání a rasismu. V tomto snímku je to ještě více bolestné, neboť se netají tím, že jeho příběh je založen na skutečných událostech, které se opravdu staly v roce 1964 v USA.

Prvotní záběry filmu ukazují divákovi dvě rasově oddělená pítka s pitnou vodou.

Obr. 3 – Oddělená pítka na pitnou vodu.

Již od první sekundy je nám vyobrazena pointa filmu a jeho hlavní námět. Nacházíme se v 60. letech minulého století na jihu USA, kde byla rasová segregace nejsilnější. Oddělené kostely, oddělené restaurace, oddělené autobusy, oddělené školy, oddělené nádrže na vodu. Černoši jsou smradlavá zvířata, a jen samotným pohledem na ně se může čistý běloch ušpinit. Takhle k nim bylo přistupováno, ne ode všech lidí, ale přesto to vystihuje náladu té doby.

Hlavní dějové jádro filmu je opět zločin. Tentokrát je spáchána trojnásobná vražda dvou bělochů a jednoho černocho. Všichni tři přijeli do Mississippi jako aktivisté za občanská práva. Jejich těla zmizela, a proto do Mississippi přijíždí mladý agent FBI Ward (Willem Dafoe) a jeho starší partner Anderson (Gene Hackman). Již od počátku mají s vyšetřováním potíže, protože město je plně pod kontrolou místního šerifa a policie, která

se netají svou rasovou nenávisť, protože na tom přeci není nic divného. Ve městě je vypalován jeden kostel za druhým. Žádný černochoch nechce s FBI promluvit, pokud tak učiní, jejich dům je v lepším případě vypálen a oni jsou zmláceni. Ve městě taktéž působí Bílí rytíři, což byla jedna z odnoží Ku-klux-klanu. Později se dozvídáme, že sám šerif je členem Ku-klux-klanu, takže FBI je jasné, že šerif nebude spolu s nimi usilovat o spravedlivé a rychlé vyšetření těchto tří vražd. FBI je zoufalá, mladý agent, který má vyšetřování na starosti, k případu přistupuje podle toho, jak byl vychován a vzdělán na severu USA. Jeho vyšetřování se tak musí řídit podle jasných předpisů, nezaujatě a podle občanského práva a naivně věří, že jen podle těchto předem daných postupů je možné případ uzavřít. Nechápe, proč lidé v Mississippi k černošskému obyvatelstvu a i vyšetřování vražd přistupují s takovým despektem. V restauraci si sedá ke stolu určenému jen pro barevné, což bílí přisedící nemohou pochopit. Nedochází mu, že tímto jednáním dostává do problémů černochochy, se kterými si chce nezaujatě a v jejich prospěch promluvit. Naprosto odlišný přístup razí jeho postarší kolega agent Anderson. Ten má s jízany své zkušenosti z dětství a taktéž ze služby šerifa, kterou vykonával v jiném jižanském městě. Moc dobře zná místní poměry. Ví jak mluvit s lidmi a ví, co si na veřejnosti dovolit může a co ne. Zpočátku jsou metody vyšetřování obou agentů rozdílné a vedou mezi nimi k sporům. Když agent Ward vidí, že ve městě zbytečně umírají další černoši, další domy a kostely jsou vypalovány, a lynč není ani zdaleka u konce, dochází mu, že FBI má svázané ruce. Jsou bezradní a zdá se, že situace v Mississippi je zoufale bezvýchodná, protože policisté jsou členové Ku-klux-klanu a ani místní soud není ochoten páchané zločiny dle práva potrestat. Ward se tak obrátí na Andersona, a je ochoten přistoupit na jeho vyšetřovací praktiky, které se zdaleka neslučují s jeho předpisy. Andersonovi se pomocí nátlaku, lstí a výhrůžek nakonec pomalu podaří obvinít všechny viníky a dostat je před soud pro lidská práva. Viníci, složení z šerifa, členů policie a místního organizátora sekce Bílých rytířů, jsou odsouzeni. Poslední záběr filmu zobrazuje hřbitov, na němž je rozpadlý náhrobek s nápisem „1964 NOT FORGOTTEN“, což můžeme chápat jako určité poselství tohoto snímku.

Film je od začátku do konce o rasismu. Začíná symbolem segregace, pokračuje vraždami nevinných bělochů i černochochů a končí výstižně myšlenkou, že bychom neměli zapomenout, co se událo v roce 1964, potažmo to vztáhneme na jakékoliv zlo páchané z rasových pohnutek.

Rasismus je zde zobrazen explicitně, vidíme na vlastní oči násilí, které bylo páchano z nenávisť. Muži, ženy a děti byli mláceni, ubíjeni, věšeni, upalováni, cokoliv

ve jménu čisté rasy. Ku-klux-klan se stal známý díky svým bílým kápím a dlouhým pláštům. Stejně tak ve filmu vidíme záběry z čístek Ku-klux-klanu. Jeden z obžalovaných byl dotázán, zda je mluvčím Ku-klux-klanu. Odpověděl vyhýbavě, že je obchodník. Aby ale vyjádřil své stanovisko, uvedl, že mu vadí, jak média kritizují chování lidí v Mississippi. Za obyvatele Mississippi a Američany vyjadřuje jasné stanovisko, neakceptují Židy, protože nevěří v Ježíše, neakceptují baptisty, protože jsou zavázáni románským diktátorům, neakceptují Turky, Asiaty a negry, protože chtějí ochránit anglosaskou demokracii a Ameriku.

Ve filmu máme možnost vidět shromáždění, které Ku-klux-klan uspořádal a kde výše zmíněný řeční. Jde o davovou záležitost, kde se všichni utvrzují, že rasová nesnášenlivost je zcela v pořádku a má svá opodstatnění. Obhajují své postoje k černochům v Mississippi a utvrzují se v tom, že to co dělají, je správné a naopak odsuzují liberální názory, které se k nim šíří ze severní části USA. Zajímavé jsou záběry, které jsou věnované publiku shromáždění. Zde můžeme vidět kromě mužů i matky, které v náručí drží malé děti a taktéž jednotlivé malé děti, které po vzoru rodičů řečníkovi Ku-klux-klan tleskají a jásají. Výstižně je tím demonstrován vliv většiny. Děti nerozumí hlavní náplni tohoto shromáždění, nechápou dopad hláсанých slov. Jen slepě a podvědomě nasávají tato rasistická hesla jako houba a slepě následují to, co dělá většina nebo to, co vidí u svých rodičů. Divák se může ptát, vyroste v budoucnu z těchto dětí generace neonacistů, jako to bylo v případě hlavní postavy filmu *Kult hákové kříže*?

Jih USA je ve filmu zobrazen pro rasismus daleko více zapálený, než tomu bylo v ostatních částech země. Vidíme aktivní organizaci, jejíž hnacím motorem byl a dodnes je rasismus. Taktéž snímek ukazuje, že pokud jsou rasové teorie infiltrovány mezi členy vnitřních složek státu, a to například mezi policií, justici či vládu, boj proti rasismu je doprovázen pocitem beznaděje a zoufalství. Z filmu, kde jsou vidět reakce místních a jejich příspěvky do médií lze vyzorovat, že po dlouhá léta pro ně byli černoši pouze zapáchající zvířata, která jim mohla jen sloužit a otročit. Pokud mezi ně zavítal běloch, který nevyznával stejné hodnoty a k černochům se choval jako k lidským bytostem, byl nazván „bílým negrem“. Ostatně „miláčkem negrů a Židáky“ byli nazváni dva běloši, kteří byli na začátku filmu zavražděni. Nebyli zavražděni kvůli tomu, že měli tmavou kůži, byli zavražděni, protože se snažili pro černochoy docílit občanských práv.

3.5 Kult hákového kříže

Film *Kult hákového kříže* natočil režisér Tony Kaye v roce 1998. V hlavní roli se objevil Edward Norton.

Tento příběh se v reprezentaci rasismu liší například od knihy *Jako zabít ptáčka*. *Kult hákového kříže* je o rasové nenávisti a tvrdém aktivním rasismu a zobrazuje jej velmi explicitně a otevřeně.

Na začátku filmu je obraz černobílý a scéna se odehrává na předměstí, kde se v noci chystají mladí černoši vykrást auto hlavní postavy-Dereka, kterého ztvárnil Edward Norton. Derek na to reaguje tak, že mladíky zastřelí a jednoho z nich dokonce brutálně ubije. Z Derekovi tváře lze vyčíst, jako by si vraždění mladíků chladnokrevně a bez lítosti užíval. Tomu všemu přihlíží jeho mladší bratr Danny. Následující scény již kamera snímá barevně.

Jak příběh plyne, divák pochopí, že když se retrospektivně vracíme v ději do minulosti, obraz je černobílý a pokud se nacházíme v přítomnosti děje, obraz je barevný. Téměř na začátku příběhu dostal Danny ve škole za úkol napsat esej o svém bratrovi. Psaním této eseje nás ve skutečnosti provází dějem a komentuje jej. Dalo by se říct, že díky tomu má Danny roli vypravěče a svými slovy i na závěr celý příběh uzavírá.

Derek byl za vraždu mladých zlodějů odsouzen na tři roky do vězení. Postupně chápeme, že Derek byl v neonacistické organizaci Bílá síla, která nenávistně a agresivně bojovala proti černošům, Hispáncům a Asiatům, kteří žili v jejich čtvrti. Derekův mladší bratr se během jeho pobytu ve vězení stal taktéž členem Bílé síly a ve škole píše esej s názvem *Mein Kampf*. Oba bratři tak jsou ve svém okolí známí svými rasovými předsudky, veřejně se hlásí k neonacismu, mají za sebou několik potyček s černošskými gangy a hlavně Derek má ve městě neochvějnou pověst předáka neonacistické organizace. Jejich pokoj na stěnách „zdobí“ obrazy Adolfa Hitlera, hákové kříže a podobné nacistické symboly. K neonacismu se oba veřejně hlásí i svým zjevem. Oba mají do hladka oholenou hlavu a Derekův životní postoj vystihuje velký hákový kříž, který má vytetovaný na svých prsou.

Vše se mění, když je Derek propuštěn z vězení. Jeho chování je jiné, nechal si narůst vlasy, nabádá mladšího bratra, aby opustil neonacistickou organizaci, není výbušný a stará se o svou rodinu.

Divák je tak v rozpacích. Viděl Dereka jako plochou postavu, kterou jednoduše vystihovala jen nenávist a agrese namířená na všechny lidi, kteří neměli stejnou barvu kůže jako on. Najednou divák pozoruje, že se Derek chová jinak, nesouhlasí se svým

dřívějším chováním a ideologií, kterou fanaticky vyznával. Z retrospektivních záběrů se postupně dozvídáme, že rasovou nenávist v bratrech nejspíš zasel jejich vlastní otec, což bylo ještě více umocněno jeho násilnou smrtí. Také se nám pomalu odkrývá charakter hlavní postavy, vidíme jeho zážitky z vězení, které změnilo jeho osobnost. Ve vězení se totiž Derek pomalu a postupně sblížil s Afroameričanem, který mu nakonec zachránil život. Naopak svých bílých spoluvězňů, dřívějších „bratrů“, zažil na vlastní kůži nepříjemné a bolestné zacházení. Tyto všechny zážitky vypráví svému mladšímu bratrovi ve snaze odradit ho od neonacistické organizace a způsobu života, který dříve oba vedli. Derek vysvětluje, že dříve jej poháněla jen čistá nenávist a zloba, která mu v jeho životě nepřinesla nic dobrého. Jeho dřívější životní styl mu nepřinesl očekávané uspokojení, štěstí, nebo radost. Naopak přišel o dlouhé tři roky života. Nyní vysvětluje, že touží začít znovu a jinak, s čistým štítem a nezatížen zničující ideologií. Po tomto Derekově rozhovoru s bratrem následuje pro mě osobně jedna z nejsilnějších scén filmu. Po návratu domů bratři společně strhávají ze stěn nacistické vlajky, obrazy, hákové kříže a fotografie Adolfa Hitlera. Tím je demonstrováno zničení staré osobnosti, zanechání dřívějšího způsobu života a předznamenán nový začátek, nová etapa jejich života.

Divák je tedy naprosto šokován neuvěřitelnou absolutní proměnou hlavní postavy a jeho nově získaných morálních hodnot. Opravdu to takhle hladce probíhá i v běžném životě? Je možné se takto diametrálně změnit? Divák si možná klade tyto otázky a zároveň očekává v dějové lince zvrát. Divák během filmu viděl spoustu nenávistných scén, které měli oba bratři na svědomí. Proto je skoro nepředstavitelné, aby film končil kýčovitě zabarvenou rodinnou idylou, ve které by se oba bratři vzdali fanatické rasové nenávisti a začali poklidný a mírumilovný život na předměstí spolu s lidmi všech barev pleti. Napětí tak trvá až do téměř poslední minuty příběhu, kdy dochází k očekávanému dějovému zvrátu. Derekův bratr je na školních záchodcích zavražděn vrstevníkem, se kterým měl v minulosti menší konflikt. Jeho vrahem je Afroameričan.

V posledních scénách vidíme Dereka objímat svého mrtvého bratra v kaluži krve. Máme zde otevřený konec a spoustu otázek. Jak Derek naloží s vraždou svého vlastního bratra? Vydrží mu jeho nové lepší „já“? Pokud ho několik let poháněla nenávist k lidem jiné barvy pleti, jaké pocity a reakce v něm vyvolá to, že Afroameričan brutálně a bezdůvodně zavraždil jeho vlastního bratra? Uvědomí si, že to samé spáchal v minulosti i on sám? Dojde mu, že on sám taktéž zavraždil něčího milovaného bratra a syna? Budou jeho nově získané morální hodnoty natolik silné a tak hluboce zakořeněné, že mu zabrání v tom, aby pomstil smrt svého bratra? Nezaplaví jej opět vlna rasové nenávisti

zapříčiněná skutečností, že jeho bratra zavraždil černocho? Neprobudí to v něm jeho staré demony?

To je to, proč nás tento film nutí přemýšlet i dlouho poté, co jsme ho zhlédli. Toužíme znát odpovědi na výše zmíněné otázky a přitom dopředu víme, že jasných odpovědí se nikdy nedočkáme.

Film od začátku do konce řeší problematické a ožehavé téma rasismu a soužití několika etnických skupin a přistěhovalců pohromadě. Velkou roli zde sehrávají také války gangů. Tento film neukazuje rasovou nenávist jen z jedné strany, jak bývá někdy zvykem. Mnohdy je přímočaře poukazováno na příkoří, které v USA páchali běloši na černoších. V *Kultu hákového kříže* ale vidíme obě strany. Zlo i dobro se nachází na obou stranách. Na Evropany možná o to víc působí nepochopitelně a zvráceně pohled na to, že si nějaký člověk záměrně vystaví ve svém domě fotografii Adolfa Hitlera. Pokud k tomu přidáme nenávistné scény ve filmu, divák je zhnusen tím, čeho jsou běloši schopní. Nejsou toho ovšem schopní pouze běloši vyznávající neonacismus. Ve filmu je ukázáno, že rasovou nenávist projevují vůči bělochům i v opačném případě také Afroameričané nebo Hispánci. Tyto skupiny měli ve snímku také své gangy, také ponižovaly a šikanovaly druhé a také páchaly zločiny. To zcela jasně deklaruje závěrečná scéna filmu, kdy černocho v mžiku a bezdůvodně zabije bělocha. Bez absolutního náznaku úcty k lidskému životu.

Snad i na to poukazuje tento snímek. Na tomto světě není žádný člověk špatný podle toho, jakou má barvu pleti. Špatným člověkem se může stát na základě toho, jakých skutků se dopouští.

Na někoho může tento film působit jako pohádka o zloduchovi, který se lusknutím prstu změnil v mírumilovného beránka. Ačkoliv tento dojem někdo získat může, nic to nemění na významu tohoto filmu. Ve filmu je zcela přímočaře zobrazeno zlo, kterého je člověk schopen a to jen na základě rasové nesnášenlivosti a ideologie na ní postavené, což samo o sobě může být odstrašující. Je v něm také ukázáno, že páchat toto zlo není v pořádku, nepřinese to člověku do života nic dobrého, nic z toho nezlepší život jemu ani jeho okolí a naopak ho může dovést až na úplné dno lidské společnosti, ze kterého je těžká cesta zpět. A pokud se takového zla dopustí, nemusí to zůstat bez následků. Zaplatit může mnohým a to dokonce svým životem či životem svých blízkých. A pakliže se takový člověk opravdu chce změnit, jeho cesta ke změně může být trnitá a křivolaká. Musí se vypořádat se svou dřívější pověstí a také se svým okolím. Jeho přátelé z minulosti

jej mohou nyní odsuzovat a považovat za zrádce. Další lidé mohou k jeho životní změně přistupovat skepticky, s nedůvěrou a strachem.

3.6 BlackKlansman

Mezi další příběhy, které zobrazují rasismus, řadím snímek režiséra Spikea Lee z roku 2018 *BlackKlansman*. Jak již napovídá název s třemi K, důležitou součástí příběhu je již několikrát zmíněný Ku-klux-klan. A čím více se seznámíme s dějem příběhu, tím více bude překvapivější skutečnost, že příběh je opět inspirován reálnými událostmi.

Snímek je zajímavým vyprávěním, které letmo nastiňuje vývoj rasismu v USA. Oproti předešlým filmům se liší například v tom, že není striktně dramatický a v divákovi nevzbuzuje takové pocity temnoty a úzkosti, jakým může působit snímek *Kult hákového kříže*. Ačkoliv se ve snímku řeší vážné téma rasismu, praktik Ku-klux-klanu, neprofesionalita policie či téma smrti, jsou zde situace, které vzbuzují v divákově tváři úsměv. Může za to například osobnost hlavní postavy nebo situace, které ačkoliv jsou plné napětí, v konečném důsledku působí svou absurdností až groteskně.

Film začíná záběry na zemi plnou mrtvých či polomrtvých těl zapříčiněných válkou Sever proti Jihu, která v USA probíhala během 19. století. Posléze jsme v ději zavedeni dále a to do roku 1957, kdy bylo vydáno usnesení, ohledně rasově smíšených škol. Na pozadí promítání slavného němého filmu *Zrození národa* (The Birth of a Nation, r. D. W. Griffith, 1915) ze začátku 20. století, slyšíme slova plná obav o zachování čisté Ameriky, strach o bílé nevinné děti, hrůzy z černochoů, kteří jsou vrazi a násilníci toužící po nevinných bílých pannách a kteří jsou ovládáni vysoce postavenými Židy infiltrovanými v nejvyšších společenských vrstvách USA. Na závěr této řeči můžeme vidět prohlášení, že ti, kteří bojují za lidská práva černochoů, svrhávají Bohem řízenou a Biblií inspirovanou vládu bílé rasy. Boj za práva černochoů je Židovské spiknutí. Toto typické prohlášení vyznavačů Ku-klux-klanu, protkané Božským požehnáním svého jednání, lze spojit s Kiplingovou rasovou teorií, kterou jsem uvedla již dříve ve výkladové části o dějinách rasismu. Právě Kipling předkládal nadvládu bílé rasy jako Boží záměr s lidmi.

V historickém období odehrávajícím se po válce ve Vietnamu přichází na scénu hlavní postava příběhu Ron Stallworth. Ten touží nastoupit do služeb policie. Amerika sice od brutálního lynčování černochoů popošla malý krůček kupředu, přesto je černocho ve službách policie stále velmi ojedinělý a nežádoucí jev. O Ronově osobnosti nám je toho známo jen velmi málo, nebo spíš nic. Víme, že vždy bylo jeho snem stát se jedním

z policistů. Často je oblečen do výrazných barevných oděvů a jeho hlavu zdobí dokonale střižené afro, což jen podtrhuje jeho původ. Během jeho působení u policie si dále můžeme všimnout jeho schopnosti improvizace, zapálení do práce a humoru.

Ron je po přijetí k policii „odklizen“ do oddělení archivace záznamů, kde se setkává se svými kolegy, kteří místo oslovení černocha používají pouze označení „opice“. To nám jen dokazuje, že boj proti předsudkům byl a je pozvolný a nekončící. Rona práce v archivu ubíjí a touží po práci detektiva v utajení. To je mu posléze umožněno a jako černochoch má za úkol proniknout na černošská setkání Černé síly, organizace bojující za zrovnoprávnění černochochů. Zde vidíme, že se Ron ocitá mezi dvěma protipóly, slyší hesla o tom, že černoši mají být hrdí na svou barvu kůže, na své afro, na své fyziologické rysy, na své předky, a že je načase zorganizovat účinný boj proti rasismu a hlavně boj proti neustálým rasisticky motivovaným útokům policejních jednotek. Zároveň však má u sebe nahrávací zařízení, které má předat policii informace o možných plánovaných akcích Černé síly.

U záběrů na působivý projev příslušníka hnutí Černé síly se mi vybavují myšlenky, které prosazuje snad nejslavnější černošský historik Paul Gilroy, a tím si dovoluji malou odbočku od příběhu. Gilroy vidí nacionalismus jako příčinu problémů, kdy se určité skupiny ocitají na okraji společnosti kvůli svému původu. A poukazuje na to, že strany se mohou rychle proměnit. Bílí nemusejí být samotní ti „zlí“. Varuje před tím, že černoši si mohou v reakci na bílý rasismus vybudovat černošský nacionalismus. Můžou si sami zakládat až příliš na své odlišnosti a tím se zcela separovat od ostatních kultur. Tento protiútok může vyvolat stejné problémy, jaké činí pravicový rasismus.¹³⁴

Prvky násilí, separace a černého rasismu se objevovaly také u Černých panterů či ideologii slavného Malcolma X. Ten viděl řešení situace v USA v absolutní separaci černé a bílé rasy. Taktéž poukazoval na nadřazenost černé rasy. V tomto názoru se diametrálně odlišoval od jiného aktivisty, Martina Luthera Kinga Jr., který řešení problému viděl ve vzájemné integraci obou ras.

Pokud se vrátím zpět k příběhu, Ron svou práci v utajení zvládá dobře a vzápětí se vrhá do zcela jiných vod, než je jemu blízké hnutí Černá síla. V novinách vidí reklamu s telefonním číslem na jednu z Coloradské divize Ku-klux-klanu. A zde začíná jeden z nejdivočejších příběhů, který si můžeme představit. To, že se ve filmu *Komorník* stane

¹³⁴ McROBBIE, Angela: *Černý a „nečerný“: Gilroyova kritika rasalizované modernity*. In *Aktuální témata kulturních studií*. Praha: Portál, 2006, str. 59.

z černochoa vyrůstajícího na bavlníkové plantáži sluha v Bílém domě, je neporovnatelné se situací, kdy se černochoch stane legitimním členem Ku-klux-klanu.

Ron se telefonicky spojí s šéfem místní divize Klanu a ten si Rona velmi rychle oblíbí. Ron se v telefonátech prezentuje jako našťvaný odpůrce černé rasy, který nesouhlasí s nastupujícími právy černochochů, a proto se touží stát jedním z Klanu a bojovat za nadvládu bílé rasy. Ron je ve své roli více než přesvědčivý a chce získat informace ohledně aktivit a působení Klanu. Šéf divize chce Rona poznat osobně, což je samozřejmě v Ronově případě zcela nemožné. Rona v bílém provedení tedy musí před členy Ku-klux-klanu zastoupit jeden z kolegů, Flip, který je pro změnu Žid. Tak se stáváme svědky neuvěřitelného příběhu, kdy se černochoch s tváří svého bílého židovského kolegy infiltruje do divize Ku-klux-klanu. Ronovi se podaří získat legitimní roční členství, získá si přízeň šéfa místní divize a ještě něco víc. Ron svým druhým „já“ skrze hovory po telefonu získává také přízeň mladého Davida Duka. Ten se poté stal tzv. Velkým čarodějem, nejvyšším vůdcem Ku-klux-klanu. Kvůli této riskantní akci čelí policisté riziku vyzrazení své skutečné identity. Ronovi, potažmo Flipovi, je dokonce nabídnuto, aby se stal novým velitelem Coloradské divize Klanu. Napětí z vyzrazení se tak zvyšuje. Flip se prostřednictvím rituálu a posvěcení od samotného Davida Duka stane oficiálním členem Klanu se všemi náležitostmi. Až humorně a groteskně působí, když v den rituálu je Ron policií pověřen, aby sloužil jako osobní ochranka Davida Duka při jeho návštěvě města a shromáždění Klanu. Tak se Ron a David poprvé setkávají tváří v tvář, David Rona ovšem nepozná, ačkoliv spolu navázali přátelství skrze své pravidelné telefonáty. Černochoch ochraňuje vůdce Klanu. Komicky působí i scéna, kdy si chce Ron udělat s Davidem společnou fotografii a pověří tím Flipa. V poslední sekundě zmáčknutí spouště Ron obejmě Davida, což v Davidovi vyvolá reakci srovnatelnou s tím, jako kdyby na něj šáhl člověk v posledním stádiu lepry. Během tohoto dne můžeme pozorovat shromáždění dvou odlišných organizací. Střídají se záběry ze společenství Černé síly a Ku-klux-klanu – Bílé síly. Na černošském setkání vypráví jeden z pamětníků téměř hororový zážitek z doby, kdy byl mladý. Byl svědkem justičního omylu, podobného, který se odehrál v příběhu *Jako zabít ptáčka*. Černochoch byl bezmyšlenkovitě shledán porotou vinným za zločin, který nespáchal. Pamětník byl poté svědkem brutální davové vraždy, kdy černého muže umlátili, zmrzačili, polili horkým olejem, a následně upálili jako pochodeň. K zfanatizování davu podle pamětníka přispěla tehdejší sláva filmu *Zrození národa*, který promítal i prezident USA v Bílém domě. Současně pozorujeme shromáždění Klanu, které si ve svých pověstných bílých pláštích promítá stejnojmenný snímek. Jsou celí rozvášnění

a snímek je pro ně jakýsi symbol a potvrzení správnosti jejich ideologie, stal se jejich modlou. Obě skupiny působí velmi kontrastně. Umocňuje to práce kamery a střihu, kdy se střídají záběry na starého černošského muže vyprávějící křivdy, kterých byl svědkem jako malý chlapec, se záběry na zfanatizované bělochy, kteří se svým jednáním jakoby hlásí ke zločinům, o nichž vypráví starý muž. Režisér nejspíš tušil, že pohled na starého černošského muže může působit velmi dojemně a v divákovi může vzbuzovat takové emoce jako je například lítost, vztek či odpor ke Klanu. Jakoby režisér divákovi zcela evidentně předkládal dobro a zlo převtělené do dvou odlišných lidských organizací. Tento kontrast demonstrují i pokřiky obou skupin, hesla „Bílá síla“ se mísí s heslem „Černá síla“. V divákovi může ale logicky vyvstat otázka, zda se nahromaděnou nenávistí umocněnou starými křivdami nenechá strhnout i Černá síla, a neuchýlí se tak k jednání typu „oko za oko“.

Ještě ten den však policisté zabrání útoku členů Ku-klux-klanu na prezidentku Černé síly, která je zároveň Ronovou přítelkyní. Místo ní ale během nepodařeného útoku umírá jeden z členů Klanu a to rukou své vlastní manželky, která měla bombový útok zrealizovat. U této scény chci krátce zmínit jednání policie, v níž byly rasistické předsudky hluboce zakořeněny. Když manželka zmíněného člena Klanu po bombovém útoku utíká před Ronem, který se jí snaží zatknout, místní policie místo toho, aby Ronovi pomohla, automaticky a bezmyšlenkovitě se vrhá na něj. Ron je s pouty na rukou mlácen obuškem do břicha a to svými kolegy. To jen znovu dokresluje tehdejší většinový a dlouhotrvající postoj společnosti. Pokud si bílý policista měl vybrat viníka mezi bělochem a černochem, snad až na výjimky měl ve své volbě jasno až příliš rychle.

Po tomto náročném dni očekávají policisté na místním oddělení uznání od policejního náčelníka. Místo toho přichází zklamání, kdy náčelník po vyjádřené pochvale vyžaduje, aby byly zničeny všechny policejní záznamy z několikaměsíční náročné akce infiltrace do Ku-klux-klanu a o případu se před veřejností mlčelo. To jen dokazuje, že tehdejší policie zcela nepřekonala zakořeněné praktiky, nehledě na to, že v tehdejší době byly sympatie některých členů policie s Ku-klux-klanem obecně známé.

Dozví se někdy David Duke, že se po telefonu sblížil se svým největším nepřitelem, zástupcem černé rasy? Dozví. Společně s členy týmu, kteří byli do infiltrace Klanu zapojeni, se společně baví nad Ronovým závěrečným telefonátem s Dukem. Ten zůstane v šoku a beze slov, Ron se se svými kolegy svíjí smíchy. Jen škoda, že toto odhalení neproběhlo tváří v tvář.

V závěrečných scénách pozorujeme jak Ku-klux-klan opět ve svých kápích pálí další kříž, Ronovi a jeho kolegům se jej nepodařilo zastavit. A jak víme, nepodařilo se to do dnešní doby nikomu. Na to navazují další scény, dobové záběry z roku 2017. Vidíme současné vyznavače Ku-klux-klanu, neonacisty, taktéž vlajky Konfederace, hákové kříže atd. Pozorujeme davové šílenství, které se neobešlo bez násilí, křičící, zraněné, zoufalé a bezradné lidi, kteří byli tomuto běsnění přítomni. Během něj byla zabita žena, jejíž památce je také tento film věnován. Závěrečné záběry jakoby se nelišily od těch, zfilmovaných a ilustrativních, které jsme viděli v dalších výše zmíněných rozebíraných snímcích. Rozporuplné pocity může vyvolávat vyjádření Donalda Trumpa, který už jakožto prezident hodnotil rasové nepokoje ve Virginii v roce 2017. Podle něj je násilí v obou protestujících skupinách. Ameriku a celý svět ubezpečuje, že nikdo z davu nebyl neonacista a také, že mezi nimi nebyl žádný bílý rasista! Trumpův výrok režisér beze slov okomentoval záběrem na muže pochodujícího s nacistickou vlajkou hákového kříže. Až husí kůži můžou vzbuzovat záběry na Davida Dukea, taktéž ze stejného období, který ačkoliv již nezastává funkci Velkého čaroděje Ku-klux-klanu, pořád je světově známým xenofobem, rasistou a zastáncem rasových teorií. V záběrech sympatizuje s předvolebními slovy Donalda Trumpa a přitom vyjadřuje, že je nutné vzít si svou Ameriku zpět.

Obr. 4 – Členové Ku-klux-klanu usilující o bílou Ameriku.

Pokud chce ve 21. století David Duke zpět svou bílou Ameriku, oproštěnou od přistěhovalectví a smíšených kultur, kdy se pokusí získat zpět svou Ameriku původní americké obyvatelstvo?

Někteří filmoví kritici, jako například Mirka Spáčilová, můžou režisérovi vytýkat, že si neodpustil závěrečné záběry ze současnosti a kriticky ukázal prstem na nynějšího amerického prezidenta, čímž podle ní zkazil celkový dojem filmu.¹³⁵

Podle mého názoru se tak nestalo. Děj Ronova příběhu byl uzavřen jeho životem po boku prezidentky Černé síly a současně a především záběry na aktivní působení Klanu, které Ron nedokázal zastavit. Zároveň tvůrci filmu poukázali na fakt, že problémy, které se se vznikem Ku-klux-klanu řeší již přes 150 let, sahají až do dnešní doby. Někdy si myslíme, že žijeme v moderní a demokratické době, kdy rasová problematika je věcí minulosti a Ku-klux-klan je jen přežitek a uplatnění získává spíše v podobě historických postaviček v bílých prostěradlech, za které se děti mohou převlékat na Halloween. Od smutné historie 19. a 20. století se toho bohužel moc nezměnilo. Ku-klux-klan a další organizace, které se sice jmenují jinak a přitom zastávají stejné hodnoty, existují dodnes a to po celém světě. Tvůrců filmu se historie USA spjatá s Klanem dotýká podstatně více než nás Středoevropanů. Zcela hypoteticky, pokud si v dnešní době lidé promítají film *Zrození národa*, možná i tvůrci *BlackKlansmana* chtějí svým snímkem předat vzkaz budoucím generacím. Proto nevidím důvod, proč bychom jim měli vytýkat jejich závěrečné, pro někoho zcela zbytečné, „píchnutí do amerického vosího hnízda“.

Na závěr bych chtěla upozornit, že filmů a knih, které se věnují tématice rasismu, je nepřeborné množství. Jedna celá práce by nestačila obsáhnout veškeré příběhy, které se rasismem zabývají. Další knihou řešící rasismus v USA je například *Černý chlapec* Richarda Wrighta. Dále známou ságu jednoho černošského rodu nazvanou *Kořeny* napsal Alexe Haley, podle předlohy vznikl i stejnojmenný seriál. Mezi další filmy, které se zabývají černošskou tematikou je například drama s prvky komedie *Černobílý svět*. Ten se zaměřil na obtížnou společenskou pozici černošských žen, které byly velmi často zaměstnávány bělochy jako služebné a chůvy. Slavným oscarovým snímkem je i *12 let v řetězech*. Film je opět inspirován skutečným životním příběhem, kdy byl svobodný černoš unesen, byly mu vzaty doklady potvrzující jeho svobodu a byl převezen na Jih

¹³⁵ IDNES.CZ: Kultura: RECENZE: Černý v Ku-klux-klanu baví. Než ho režisér bodne do zad. [online]. 2018 [cit. 2019-06-02]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/blackklansman-recenze.A180815_122827_filmvideo_ts.

USA, kde byl prodán jako černý otrok. Trvalo mu dlouhých 12 let, kdy v okovech snášel jednoho otrokáře po druhém, než se mu konečně podařilo vrátit zpět domů ke své rodině.

Naopak Seriál *Lynč*, který uvedla Česká televize v roce 2018, otevírá nám Čechům blízkou tematiku romského etnika, které je bezprostřední součástí naší republiky. *Lynč* odkrývá problematiku rasismu a předsudků v malém českém městečku, kde je nevinný, falešně obviněný romský chlapec zlynčován a zavražděn. Obyvatelé městečka nejeví zájem o spravedlivé vyšetření vraždy a převažuje názor, který lynč romského chlapce schvaluje.

Závěr

Rasismus. Společenský jev, lidské chování, ideologie, něco, co je všude kolem nás. V první třetině práce jsem se snažila rasismus definovat, pojmut jeho základní terminologii. Každému, kdo o rasismu uvažuje, vytane na mysl slovo rasa. Proto jsem se věnovala i tomuto termínu. Dále jsem se snažila nastínit téma klasifikace lidí do jednotlivých ras, či s rasismem bezprostředně spjatou problematiku barvy kůže. V kapitole *Stručná historie rasismu* jsem se snažila pojmut alespoň základní důležité okamžiky vzniku a vývoje rasismu, ačkoliv by si toto téma zasloužilo větší prostor. Taktéž jsem poukázala na osobnosti, které jsou s rasismem spjaté a to i z oblasti vědy. Obrovský vliv na lidskou společnost a vnímání lidí z odlišných kultur měly také rasové teorie. Přestože se dnes mohou tyto teorie jevit jako zrůdné a absurdní, ovlivnily lidské myšlení, chování, kultury a i lidské dějiny. Největším historickým důkazem tohoto tvrzení se stal Adolf Hitler, který těmto teoriím zcela propadl a založil na nich svou diktaturu. Ovlivnil díky nim naše dějiny a i miliony lidských životů.

V další části práce jsem se snažila ukázat základní prvky narativní struktury příběhu. Definovala jsem například vyprávění či samotný příběh. Věnovala jsem se důležitým prvkům příběhu jako je událost, postava nebo prostředí. V krátkosti jsem se dotkla i další nedílné součásti vyprávění a to vypravěče.

V poslední části jsem rozebírala dějové linky vybraných šesti příběhů. Všechny příběhy reprezentovaly rasismus a to v různých historických etapách a souvislostech. První z příběhů byl antisemitský snímek, který sloužil jako propagandistický nástroj v nacistickém Německu a byl jasně namířen proti Židům. Ospravedlňoval rasismus a měl jej také v divácích vyburcovat, měl pokrývit jejich smýšlení a probudit v nich aktivní iniciativu v boji proti Židům. Další snímky rasismus naopak odsuzují a odehrávají se na pozadí USA, které svádí boj s rasismem již několik staletí. Rasové nepokoje byly součástí jejich historie již od osidlování Ameriky přistěhovalci z Evropy, dále pokračovaly během otroctví, války Severu proti Jihu, rasové segregace a jejího překonání a pokračují až dodnes. Filmové a literární příběhy ukazují projevy rasismu ať už v podobě přímého násilí, slovních urážek, justičních omylů, nespravedlivých zákonů nebo absence lidských práv i v obyčejných maličkostech. Taktéž nastiňují důležité milníky v boji proti rasismu. Postavy v příbězích zažívají vzestupy i pády, a to na pozadí rasových nepokojů, útlaků, předsudků, fanatismu, nenávisti, zoufalství, beznaděje. Tyto snímky spojuje to, že v divákovi či čtenářovi vzbuzují silné emoce: vztek, nepochopení, zmatek, odpor, lítost,

smutek, soucit, znechucení. Vybrané snímky ukazují zlo, kterého je člověk schopen, můžou tak sloužit jako odstrašující příklad toho, jak rasismus může pomalu rozežít a nakonec i úplně zničit lidskou společnost či minimálně poznamenat život každého z nás, našeho okolí nebo našich nejbližších.

Touto prací jsem se nesnažila na nikoho ukázat prstem. I ve vybraných snímcích a konkrétně v *Kultu hákového kříže*, bylo ukázáno, že rasovou nenávist projevovali běloši stejně jako Afroameričané či Hispánci. Taktéž bylo ubližováno bělochům i Afroameričanům nebo Hispáncům. Naše chování se neodvíví od toho, jakou máme barvu kůže, a nikdo nemá právo přistupovat k nám a soudit nás na základě toho, zda je barva naší kůže bílá, černá, žlutá nebo modrá. Každý z nás je plně zodpovědný za naše činy a jednání. A to je i podle mě pointa příběhu *Jako zabít ptáčka* a snad i této práce. Přistupovat k člověku nezaujatě, bez předsudků, nebát se jít proti většině a stát si za svým přesvědčením a hodnotami, které uznávají lidská práva a rovnost mezi lidmi. A pokud vnitřně s předsudky bojujeme, nebo se vyrovnáváme se špatnými zkušenostmi, zkusme to změnit, protože nikdy nevíme, kdy se ocitneme na druhé straně barikády. Barva naší kůže je jen obal, protože každý z nás je jednoduše jen člověkem a ničím jiným.

A kdyby úplně každý na této Zemi ctil zákon lásky, kdy každý bude milovat svého bližního jako sám sebe, potom by tato práce zcela ztratila svůj význam.

Použité zdroje

Literatura

BENEDICTOVÁ, Ruth: *Kulturní vzorce*. Praha: Argo, 1999. 224 s. ISBN 80-7203-212-7.

BORDWELL, David – THOMPSONOVÁ, Kristin: *Umění filmu. Úvod do studia formy a stylu*. Praha: Akademie múzických umění, 2011. 680 s. ISBN 978-80-7331-217-6.

DANICS, Štefan – KAMÍN, Tomáš: *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. Praha, Policejní akademie ČR, 2008. 151 s. ISBN 978-80-7251-286-7.

DOLEŽEL, Lubomír: *Heterocosmica: Fikce a možné světy*. Praha: Karolinum, 2003. 312 s. ISBN 80-246-0735-2.

DOLEŽEL, Lubomír: *Narativní způsoby v české literatuře*, Praha: Český spisovatel, 1993. 144 s. ISBN 978-80-87855-13-3.

FITZGERALD, Francis Scott: *Velký Gatsby*, Praha: Československý spisovatel, 2012. 200 s. ISBN 978-80-7459-095-5.

FREDRICKSON, George M: *Rasismus - Stručná historie*. Praha: BB-art, 2003. 160 s. ISBN 80-7341-124-5.

HRABAL, Jiří: *Narativní diskurz*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013. 247 s. ISBN 978-80-7272-592-2.

CHATMAN, Seymour: *Příběh a diskurs. Narativní Struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008. 328 s. ISBN 978-80-7294-260-2.

KAMÍN, Tomáš. - MACHALOVÁ, Tatiana: *Kritika rasy a rasismu*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. 173 s. ISBN 80-210-3275-8.

KRIEGER, Joel: *Oxfordský slovník světové politiky*. Praha, J. Otto – Ottovo nakladatelství, 2000. 1090 s. ISBN 80-7181-463-6.

KRYL: Miroslav a kol.: *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011. 260 s. ISBN 978-80-7239-262-9.

KUBÍČEK, Tomáš: *Příběh*. In KUBÍČEK, Tomáš et al.: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha: Dauphin, 2013. 247 s. ISBN 978-80-7272-592-2.

LEE, Harper: *Jako zabít ptáčka*. Praha: Mladá fronta, 2015. 280 s. ISBN 978-80-204-3544-6.

McROBBIE, Angela: *Aktuální témata kulturních studií*. Praha: Portál, 2006. 236 s. ISBN 80-7367-156-5.

MESSADIE, Gerard: *Obecné dějiny antisemitismu*, Praha: Práh, 2000. 317 s. ISBN 80-7252-038-5.

RIMMON-KENANOVÁ, Shlomith: *Poetika vyprávění*. Brno: Host, 2001. 176 s. 80-7294-004-X.

SCHMID, Wolf: *Narativní transformace: dění — příběh — vyprávění — prezentace vyprávění*. Brno: Ústav pro českou literaturu, 2004. 70 s. ISBN 80-85778-41-6.

WOLF, Josef: *Lidské rasy v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*. Praha: Karolinum, 2000. 223 s. ISBN 80-246-0099-4.

Filmové zdroje

BlacKkKlansman [BlacKkKlansman] [film]. Režie LEE, Spike. USA 2018.

Hořící Mississippi [Mississippi Burning] [film]. Režie PARKER, Alan. USA, 1988.

Komorník [The Butler] [film]. Režie DANIELS, Lee. USA, 2013.

Kult hákového kříže [American History X] [film]. Režie KAYE, Tony. USA, 1998.

Žid Süß [Jude Süß] [film]. Režie HARLAN, Veit. Německá říše, 1940.

Internetové zdroje

ČESKÁ TELEVIZE, ČT24: Ku Klux Klan stále žije [online] 2008 [cit. 2019-05-25]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/nazory/1432899-ku-klux-klan-stale-zije>.

ČESKÝ ROZHLAS, iRozhlas: Mezinárodní den původních obyvatel má připomenout domorodé menšiny [online] 2011 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/mezinarodni-den-puvodnich-obyvatel-ma-pripomenout-domorode-mensiny_201108090715_lmanouro.

ČESKÝ ROZHLAS: HRDINA.CZ. Na antisemitském filmu Žid Süss se podíleli i Češi [online] 2015 [cit. 2019-07-18]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/hrdina70/_zprava/na-antisemitskem-filmu-zid-suss-se-podileli-i-cesi-1483217.

ČESKÝ ROZHLAS: Radiožurnál. Barack Obama zřejmě navždy zůstane pro americká média černochem [online] 2011 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/barack-obama-zrejme-navzdy-zustane-pro-americka-media-cernochem-6273620>.

IDNES.CZ: Kultura: RECENZE: Černý v Ku-klux-klanu baví. Než ho režisér bodne do zad. [online] 2018 [cit. 2019-06-02]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/blackkkklansman-recenze.A180815_122827_filmvideo_ts.

INFORMAČNÍ CENTRUM VLÁDY: Mezinárodní den za odstranění rasové diskriminace. [online] 2011 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/tema/mezinarodni-den-za-odstraneni-rasove-diskriminace-82308/tmplid-560/>.

LIDOVÉ NOVINY. Záhada se jménem Barack Obama [online], 2008 [cit. 2019-4-15]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/noviny/zahada-se-jmenem-barack-obama.A081025_000085_ln_noviny_sko.

ROZVOJOVKA: Nadbyteční ve vlastní zemi. [online] 2009 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/738-nadbytecni-ve-vlastni-zemi.htm>.

UDÁLOST DNE: Den boje proti rasismu.[online] 2009 [cit. 2019-05-26]. Dostupné z: <https://udalosti.signalny.cz/0904/den-proti-rasismu>.

Obrazová příloha

1/ Člen Ku-klux-klanu, rok 1946; dostupné online: <https://time.com/3746389/bigotry-in-the-usa-photos-from-a-ku-klux-klan-initiation/>, vyhledáno 15. 7. 2019.

2/ Hlavní postava filmu *Kult hákového kříže*, dostupné online: <https://theimpactnews.com/columnists/the-new-girl-on-the-block/2018/02/01/movie-review-american-history-x/>, vyhledáno 15. 7. 2019.

3/ Oddělená pítka na pitnou vodu, dostupné online: <https://www.google.com/amp/s/psy317jeasy.wordpress.com/2014/02/16/mississippi-burning-1988/amp/>, vyhledáno 15. 7. 2019.

4/ Členové Ku-klux-klanu usilující o bílou Ameriku, dostupné online: <https://refresher.cz/30141-Ku-Klux-Klan-Rasisticka-organizace-stojici-za-terorem-znasilnovanim-a-masovymi-popravami-tisicu-Afroamericanu>, vyhledáno 15. 7. 2019.